

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Koltai Kornélia, Biró Tamás

2020. november 18.

Ismétlés a mai órára

Az elsőéves anyagból

- Szabályos igék *hifil*-ben és *hofal*-ban

Nov. 18-ra: szabályos igék, *nifal*-ban is *hitpael*-ben.

Nov. 25-re: gutturális igék és ה'לִּיג igék

Témaválasztás házi dolgozatra

~~Témaválasztás~~ házi dolgozatra

Ne egy *témá***ról** írjanak,
hanem
egy *kérdés***t** válaszoljanak meg.

Ez a kérdés legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva

A megválaszoláshoz vezető út legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva
- Reális

Ezek alapján gondolkozzanak a témájukon.

Jövő hétre: kérek egy emailt, amelynek tárgya a kutatási kérdés.

A kérdés három szintje

1. Milyen (tágabb / szűkebb) téma érdekel engem?

- Miért érdekel engem? Személyes motiváció (*önismeret fontos, de nem tartozik másra*)
- Miért érdemes ezzel foglalkozni? Tudományos indok, társadalmi haszon

2. Mi az a kérdés, amit meg szeretnék válaszolni?

Jól megfogható legyen. Javaslat:

1. Hipotézis bizonyítása vagy cáfolata (= eldöntendő kérdés: igaz-e, hogy...); vagy
  2. Olyan kérdés, amelyre a lehetséges válaszok halmaza előre meghatározható
- + A kérdés minden szava jól definiált fogalom

3. Mi az a kérdés, amit meg tudok / meg fogok válaszolni?

- A rendelkezésre álló idő, eszközök, könyvtár, anyagi források... figyelembevételével

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: Bibliai héber mondattan

TÉMA: Milyen szerepe van a szórendnek a Héber Bibliában?

KÉRDÉS: Mi a bibliai héber [X definíció szerinti] alapszórendje?

{ VSO, SVO, SOV... }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Mózes narratíváiban mi a főmondatok szórendje?

KUTATÁSI MÓDSZER: 1Mózes narratíváiból összegyűjtöm a főmondatokat.

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: A klasszikus és a kései bibliai héber különbsége

TÉMA: Megváltozott a *constr.* szerkezet funkciója a fogság után?

KÉRDÉS: *Mely* tankönyvi funkciók találhatók a klassz., ill. a kései héberben?

{ *possessive, relationship, gen. obj, gen. subj, ...* }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Kir. 1–5-ben és Eszt. 1–5-ben a *constructusos* szerk. tankönyvi kategóriái közül *mely* funkciókra találunk példákat?

KUTATÁSI MÓDSZER: Kategorizálom a *constr.* szerk-eket 1Kir. 1–5 és Eszt. 1–5-ben

~~Témaválasztás~~ házi dolgozatra

Ne egy *témá***ról** írjanak,
hanem
egy *kérdés***t** válaszoljanak meg.

Ez a kérdés legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva

A megválaszoláshoz vezető út legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva
- Reális

Ezek alapján gondolkozzanak a témájukon.

Jövő hétre: kérek egy emailt, amelynek **TÁRGYA** a kutatási kérdés.

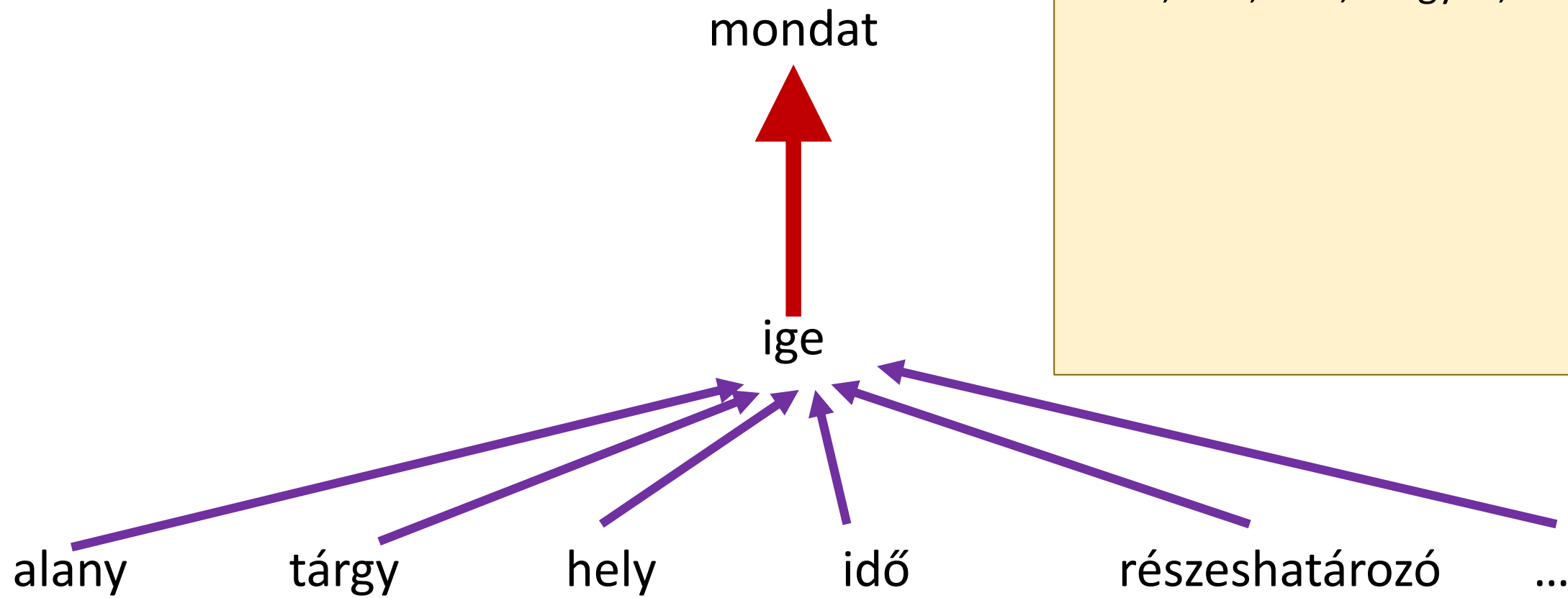
A félév következő nagy egysége:

Arnold & Choi 3. fejezet: igék

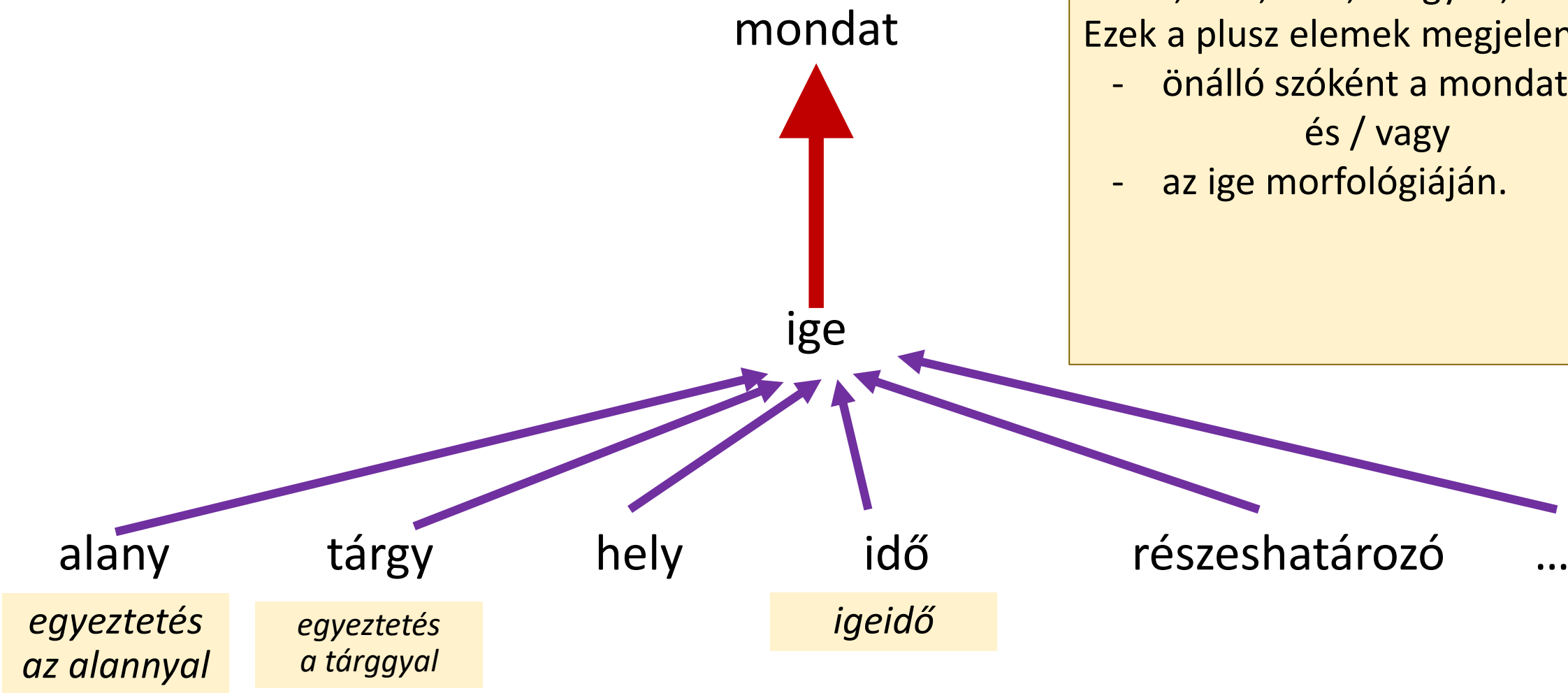
Az ige
morfológiája,
szintaxisa és szemantikája

Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

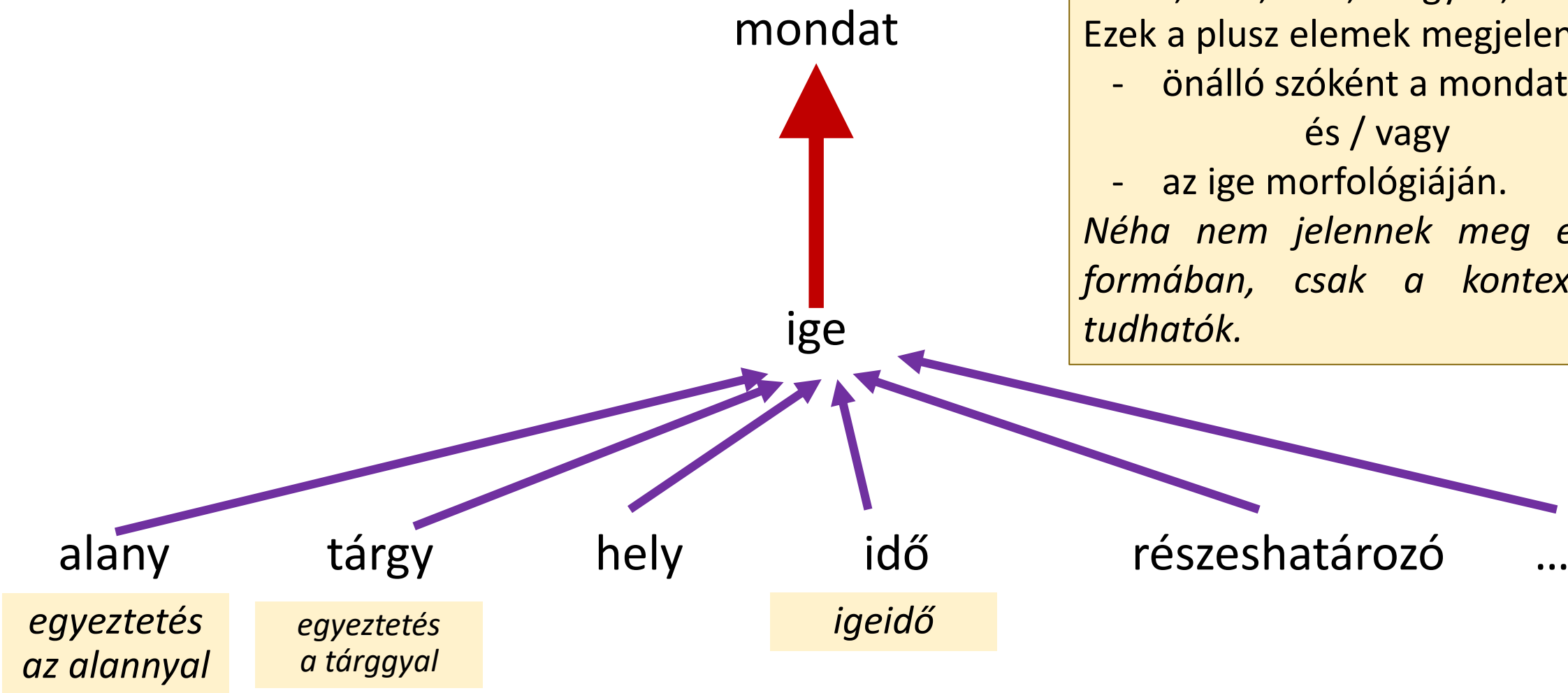
Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...). Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Az ige mint a mondat „magja”

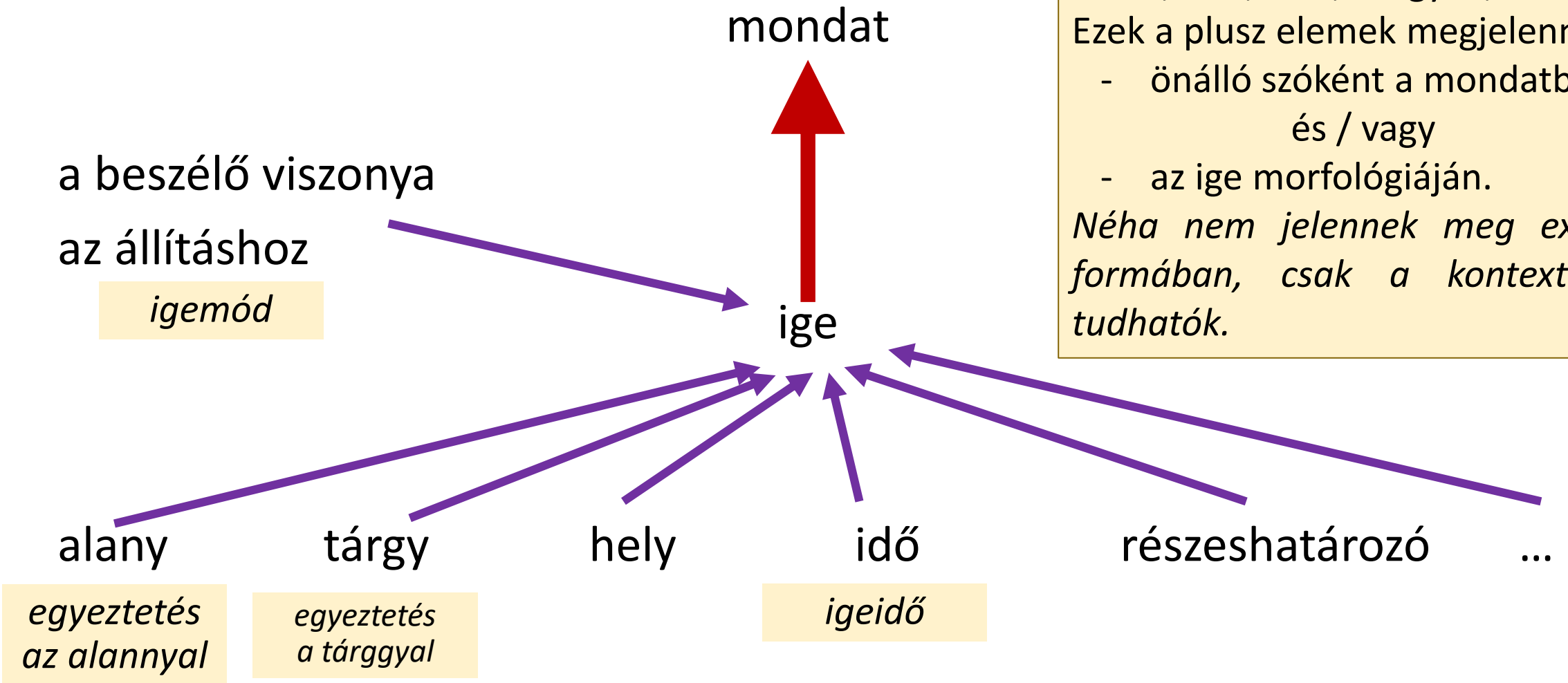
Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Néha nem jelennek meg explicit formában, csak a kontextusból tudhatók.

Az ige mint a mondat „magja”

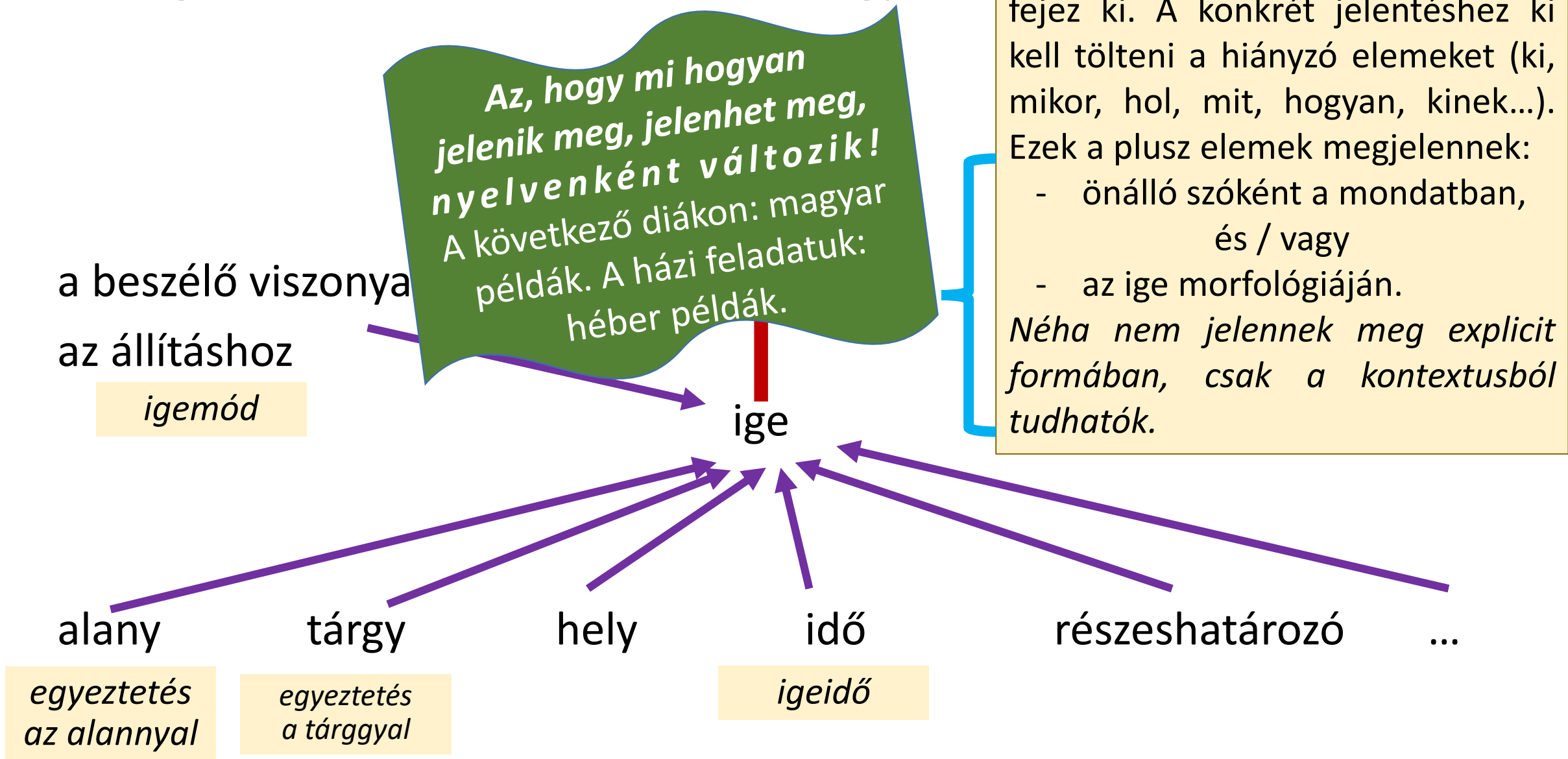

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...). Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Néha nem jelennek meg explicit formában, csak a kontextusból tudhatók.

Az ige mint a mondat „magja”

Példák

- Igék vonzat nélkül – *havazik, villámlik, sötétedik*
- Igék 1 kötelező vonzattal: alany (intranszítív igék) – *születik, elalszik*
- Igék 2 kötelező vonzattal: alany + tárgy (transzítív igék) – *megeszik...*
- Igék opcionális második vonzattal – *olvas, eszik...*
- Igék 3 kötelező vonzattal: alany + tárgy + részeshatározó (ditranszítív igék) – *ad*
- Egyéb vonzattípusok – *dönt valami mellett*
– *elmegy valahova*

Szabad bővítmények – időhatározó, helyhatározó stb. – mindegyik esetben megengedettek. Az ige igeideje kötelezően jelzi is az időbeliséget.

Példák

- Az alany (pontosabban: ágens, a cselekvő) kifejezése:
  - ❖ Önálló szóként jelenik meg a mondatban: *János olvas egy könyvet.*
  - ❖ Az ige morfológiájában jelenik meg: *Olvasok egy könyvet.*
  - ❖ Mindkét módon megjelenik: *Én olvasok egy könyvet.*
  - ❖ Egyik módon sem jelenik meg: [Hol van János?] *Épp egy könyvet olvas.*
- A tárgy kifejezése:
  - ❖ Önálló szóként jelenik meg a mondatban: *Látom a fiút.*
  - ❖ Az ige morfológiájában jelenik meg: *Látlak.*
  - ❖ Mindkét módon megjelenik: *Látlak téged.*
  - ❖ Egyik módon sem jelenik meg: [Hol van János?] *Nem látom.*

Példák

- Az idő kifejezése:
  - ❖ Önálló szóként jelenik meg a mondatban: *Holnap elutazom.*
  - ❖ Az ige morfológiájában jelenik meg: *El fogok utazni.*
  - ❖ Mindkét módon megjelenik: *Holnap el fogok utazni.*
  - ❖ Egyik módon sem jelenik meg: [Leszel holnap?] *Nem, mert elutazom.*
  - ❖ Látszólagos ellentmondás a nyelvtani értelemben vett igeidő (ang. *tense*) és a kifejezett idő (ang. *time*) között: *Mire este hazaérsz, én már elutaztam.*
És akkor Petőfi Sándor azt mondta, hogy el fog utazni.

Különböztessük meg az **beszéd elhangzásához képesti időt** egy másik viszonyítási ponthoz képest vett **relatív időtől**.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Bizonytalanság: a beszélő nem biztos az állítás igazságtartalmában

- ❖ *Állítólag István is eljön János bulijába.*

A beszélő viszonyát kifejező eszköz: egy szó, az *állítólag* mondathatározó.

- ❖ *Azt mondják, hogy István is eljön János bulijába, de én nem tudom.*

A beszélő explicit módon megállapítja saját bizonytalanságát.

- ❖ *István is eljöhet.*

A bizonytalanság az igei morfológiában jelenik meg.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Szükségszerűség: a beszélő szükségszerűnek tartja az állítást
  - ❖ *Istvánnak el kell jönnie a buliba.*
A beszélő viszonyát kifejező eszköz: segédigés szerkezet.
  - ❖ *Biztos, hogy István is eljön János bulijába.*
A beszélő explicit módon megállapítja a szükségszerűséget.
  - ❖ *El tudod képzelni, hogy István nem jönne el?*
Retorikai-pragmatikai eszköz. A beszélő nem vár választ erre a kérdésre.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Eldöntendő kérdés: a beszélő szeretné tudni, hogy igaz-e az állítás

- ❖ *Elmész János bulijába?*

A beszélő viszonyát kifejező eszköz: intonáció (ami nélkül kijelentés lenne).

- ❖ *Vajon István ott lesz?*

A beszélő viszonyát kifejezi: a *vajon* szó és az intonáció is.

- ❖ *Szeretném tudni, hogy István ott lesz-e.*

A beszélő viszonyát az állításhoz a mondat szerkezet fejezi ki egyedül.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Kiegészítendő kérdés: a beszélő szeretné megismerni az egyik vonzat értékét:

- ❖ *Ki megy el János bulijába?*

- ❖ *Hova megy István?*

A beszélő viszonyát kifejező eszköz: kérdőszó + intonáció.

- ❖ *Jó lenne tudni, hogy ki lesz ott a buliban.*

- ❖ *Áruld már el, hogy ki lesz ott a buliban!*

Pragmatikai értelemben kérdést kifejező mondatok, bár látszólag az egyik kijelentés, a másik pedig felszólítás.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Felszólítás: a beszélő azt szeretné elérni, hogy az állítás igazzá váljon.
  - ❖ *Edd meg a spenótot!*

A beszélő viszonyát az állításhoz az ige morfológiája (felszólító mód) fejezi ki.
  - ❖ *Bárcsak megennéd már a spenótot!*
  - ❖ *Mikor fogod végre megenni a spenótot?*
  - ❖ *[Háromig számolok, és addigra] a spenótot megeszed.*
  - ❖ *A spenótot megenni!*

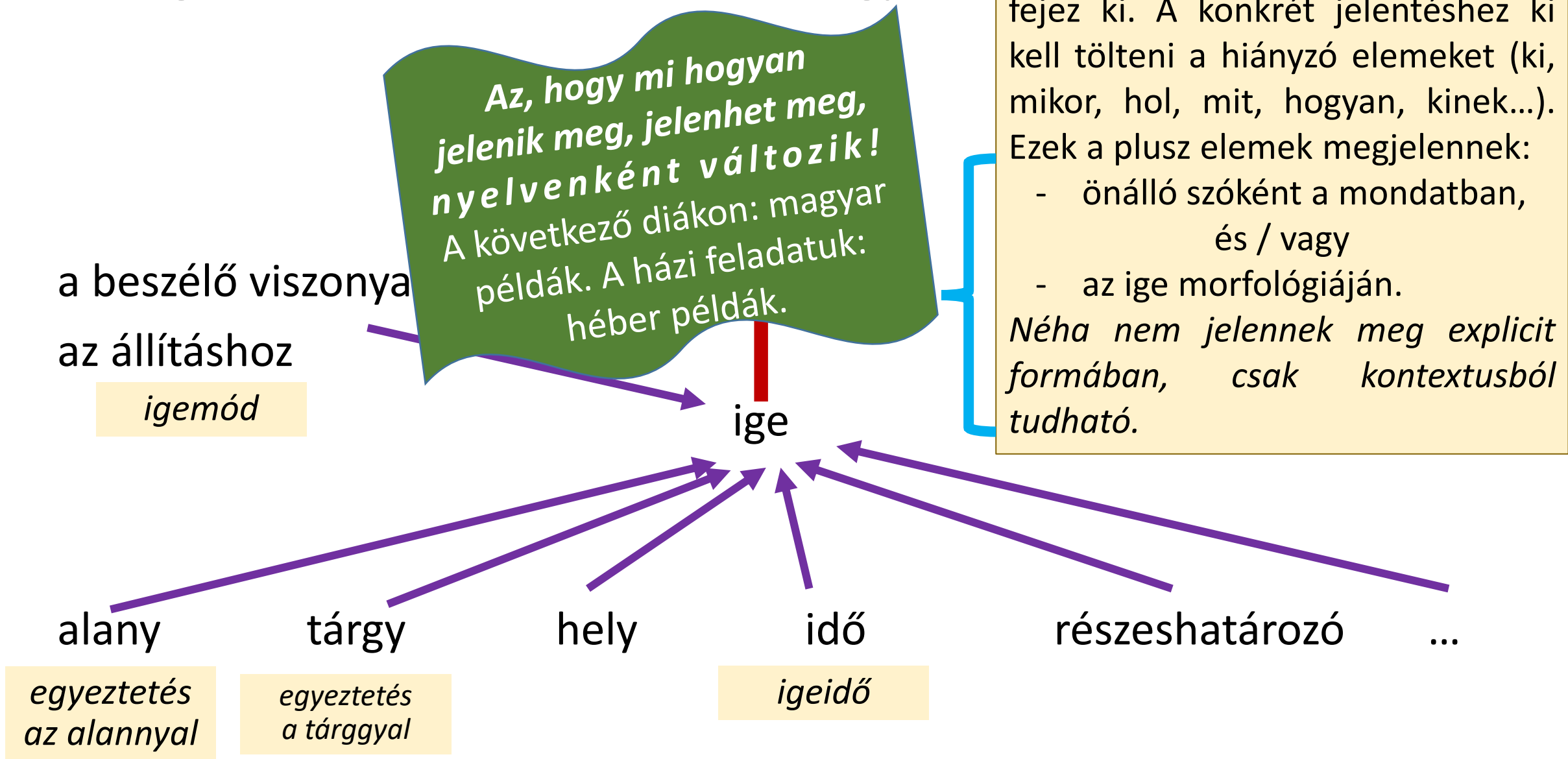
Nem morfológiai, hanem pragmatikai eszközök révén fejezik ki ezek a mondatok a beszélő viszonyát az állításhoz. Az ige nincs felszólító módban.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

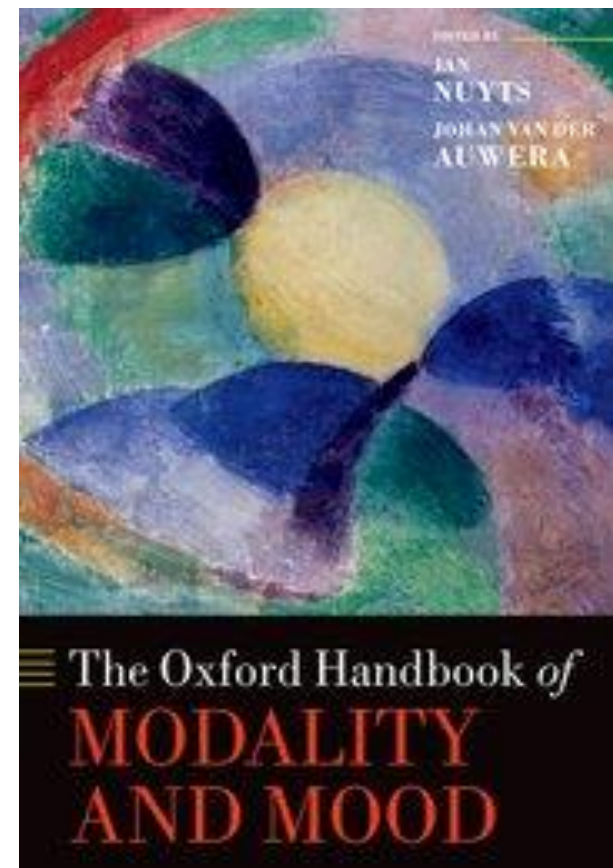
- Irónia: a beszélő nem gondolja szó szerint azt, amit kommunikált.
  - ❖ *De rosszul nézel ki!*
A beszélő és a megszólított egymáshoz való viszonya és a helyzet, esetleg a beszélő hanghordozása alapján a megszólított tudja, hogy a beszélő nem gondolja komolyan.
  - ❖ *De rosszul nézel ki!* 😊
Az emotikon jelzi az olvasónak, hogy a szerző nem gondolja komolyan.
  - ❖ *De rosszul nézel ki! ... Ne sértődj meg, szívem, már az iróniát sem érted?!*
A beszélő utólag teszi explicitté a viszonyát az állításhoz.

Az ige mint a mondat „magja”

Igeidő, igeaspektus,
akcióminőség, igemód

Az ige morfológiája

ISMÉTLÉS

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia

*Korábban: vajon az IGETÖRZSEK RENDSZERE
a derivációs morfológiához tartozik?*

Lehetséges érvek: produktivitás és transzparencia.

- Inflexiós (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*):

- Idő/aspektus, mód,

*a cselekvés egészére
vonatkozó információ*

szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigma

*egyeztetés valamely
vonzattal (pl. alannyal)*

De vö. magyar: látom, látok, látlak.

Megjegyzés: ezek fogják majd a szintaxisban az **igei állítmány** szerepét betölteni.

- Non-finit alakok:

igenevek (*participium, infinitivus...*)

Megjegyzés: **más szerepet** fognak betölteni a mondatban.

Az ige morfológiája

ISMÉTLÉS

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia

*Korábban: vajon az IGETÖRZSEK RENDSZERE
a derivációs morfológiához tartozik?*

Lehetséges érvek: produktivitás és transzparencia.

- Inflexiós (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*):

- Idő/aspektus, mód,

szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigma

*a cselekvés egészére
vonatkozó információ*

*egyeztetés valamely
vonzattal (pl. alannyal)*

De vö. magyar: látom, látok, látlak.

A MAI TÉMA

ok:

igenevek (*participium, infinitivus...*)

Megjegyzés: ezek fogják majd a szintaxisban az **igei állítmány** szerepét betölteni.

Megjegyzés: **más szerepet** fognak betölteni a mondatban.

Az ige kötelező és fakultatív bővítményei

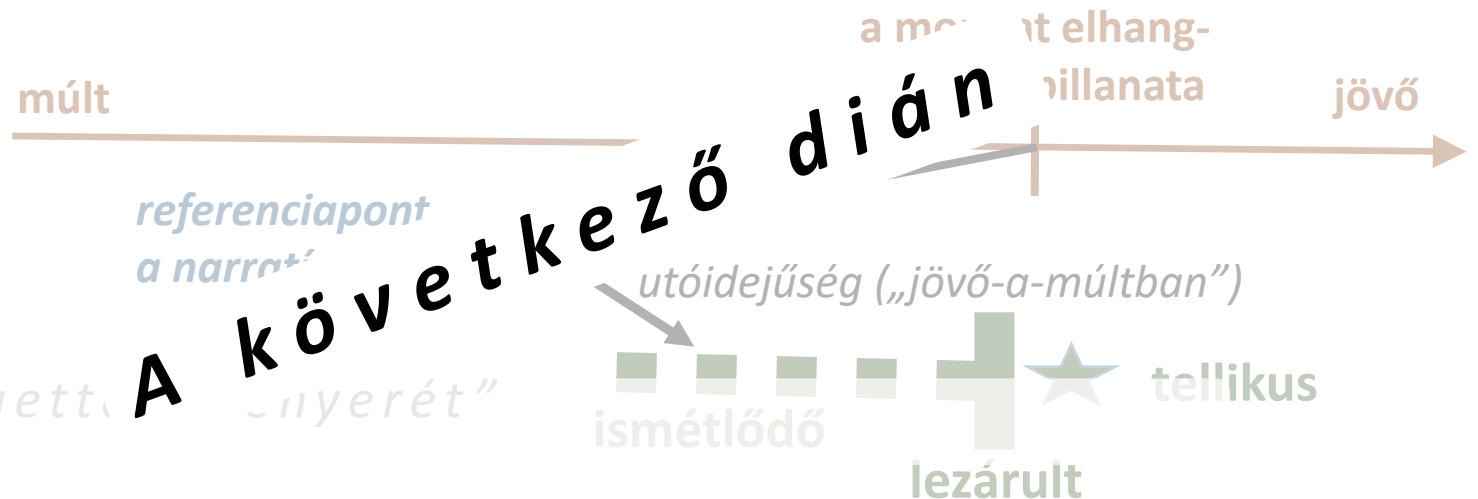
Az ige szemantikája: vonzatok/szerepek/bővítmények/módosítók
+ belső szerkezet

- A „cselekvés, történés, létezés” szerkezete:

valaki	valahol	valamikor	valamit tesz	valakivel	valami segítségével...
ÁGENS	HELY	IDŐ		PÁCIENS	ESZKÖZ...

- Időszerkezet:
  - Külső időszerkezet
  - Belső időszerkezet

„majd megeszegette”

Az ige kötelező és fakultatív bővítményei

Az ige szemantikája: vonzatok/szerepek/bővítmények/módosítók
+ belső szerkezet

- A „cselekvés, történés, létezés” szerkezete:

valaki	valahol	valamikor	valamit tesz	valakivel	valami segítségével...
ÁGENS	HELY	IDŐ		PÁCIENS	ESZKÖZ...

- Időszerkezet:

- Külső időszerkezet
- Belső időszerkezet

Majd megeszegette a kenyerét.

múlt

a mondat elhang-
zásának pillanata

jövő

referenciapont
a narratívában

múlt idő

utóidejűség („jövő-a-múltban”)

ismétlődő

lezárult

telikus: inherens
végponttal bír

Az ige / mondat időszerkezete

- Külső időszerkezet:

igeidő

A mondat / megnyilatkozás elhangzásának pillanatához vagy más referenciaponthoz képest.

- Belső időszerkezet:

aspektus (a szó tág értelmében)

aspektus

inflexiós morfológiával kifejezve?
a nézőpont felől?

akcióminőség (*Aktionsart*)

derivációs morfológiával kifejezve?
belső, inherens tulajdonság?

Az ige / mondat időszerkezete

- **(Külső) idő:** „cselekvés, történés, létezés” végbemenetelének időpontja
  - Abszolút idő: a beszédidőhöz (ST), azaz a megnyilatkozás elhangzásához képest
  - Relatív idő: a diskurzus referenciapontjához (RT) képest
  - Eseményidő (ET) viszonya ST-hez, RT-hez: időbeli megelőzés? átfedés? bennfoglalás?

Például: *múlt idő:* $ET < ST$

előidejűség: $ET < RT$

A múltban kezdődött, de még tart: ET magában foglalja az ST-t.

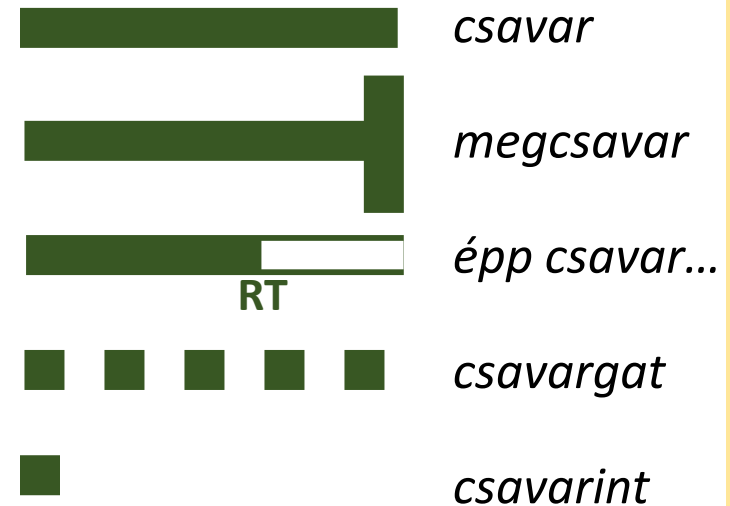
- **Aspektus** (igeszemlélet): a „cselekvés, történés, létezés” belső időszerkezete.
- **Akcióminőség:** lexikai (derivációs morfológiai eszközökkel kifejezett) aspektus.

Az ige / mondat időszerkezete

- **(Külső) idő:** „cselekvés, történés, létezés” végbemenetelének időpontja
- **Aspektus** (igeszemlélet): a „cselekvés, történés, létezés” belső időszerkezete

- *imperfektív* (folyamatos, lezáratlan, „osztható”)
- *perfektív* (befejezett, lehatárolt, „oszthatatlan”)
- *progresszív* (folyamatban lévő)
- *iteratív* (ismétlődő)
- *mozzanatos*
- stb. stb. stb.

Megjegyzés: sok, egymást részben átfedő elnevezés létezik. Nyelvenként más és más érdekli a nyelvészeket.

- **Akcióminőség:** lexikai és derivációs morfológiai eszközökkel kifejezett aspektus.

Lásd még: Kiefer Ferenc: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_656_jelenteselmelet/ch12.html

Aspektus: a mondat belső időszerkezete

- Szituációs aspektus: az esemény belső tulajdonságai

- [+/-telikus] (az ige inherens, lexikai tulajdonsága)

Telikus: inherens végponttal bíró,
az esemény patiensének határolt hely-
vagy állapotváltozásával járó szituációk.

- [+/-tartós]

- Nézőponti aspektus: az esemény kívülről szemlélve

(mondatszintű tulajdonság:
valahogy jelölni kell)

Nézőponti aspektus:

Befejezett nézőpont:

K-----V/E

////////////////

(7)a. János felment az emeletre.

Befejezetlen nézőpont:

K ----- V/E

////////////////

b. János épp ment fel az emeletre, amikor...

[-telikus] szituációk:

állapotok: K(ezdet) [————] V(ég)

(2)a. János tudja a matematikát.

b. Látom a Göncökszekeret.

[+telikus] szituációk:

[+tartós]:

teljesítmények: K-----E(redmény)

(5)a. Éva befestette a kerítést.

b. János elfut a boltba.

Nyelvészenként
kicsit változik...

Forrás és javasolt olvasmány: É. Kiss Katalin: *A nézőponti aspektus jelölésétől a szituációs aspektus jelöléséig.*

VII. Nemzetközi Magyar Nyelvtudományi Kongresszus, 2004. URL: <http://www.nytud.hu/NMNYK/eloadas/ekiss-ho.rtf>.

Néhány megjegyzés

1. Az esemény belső (inherens) tulajdonsága ↔ a nézőpont tulajdonsága

- a. *János megette az almáját.*
- b. *János meg fogja enni az almáját.*
- c. *Én [János] most megeszem az almámat.*
- d. *János épp eszegette az almáját [amit utána meg is evett], amikor...*
- e. *János [csak] eszegette az almáját [de nem ette meg].*

ugyanaz az
esemény, eltérő
nézőpontokból
szemlélve

eltérő esemény,
mert inherens
tulajdonságában
tér el a fenti
eseménytől

(1a) vs. (1b): egymástól időben eltérő nézőpontok.

(1a) vs. (1c): egymástól a beszélő személyében eltérő nézőpontok.

(1a) vs. (1d): az esemény eltérő részét (végpont vs. közbülső pont) kiemelő nézőpontok.

Néhány megjegyzés

2. Valamit inflexiós vagy derivációs morfológia fejez-e ki – miért fontos?
- Lexikai elem: egy [hang]alak és egy jelentés önkényes (nem megjósolható) párosítása.
  - Egy derivációs morfológiai folyamat nem vagy csak mérsékelten *produktív*: új lexikai elemet **hoz létre**, mert nem megjósolható, hogy a folyamat eredménye létezik a lexikonban.
  - Egy derivációs morfológiai folyamat nem vagy csak mérsékelten *transzparens*: új lexikai elemet **hoz létre**, mert nem megjósolható a folyamat eredményének a jelentése.
  - Egy *produktív és transzparens inflexiós morfológiai folyamat* **nem hoz létre** új lexikai elemet.
  - Inflexiós morfológia (például igeragozás = konjugáció) olyan jelentések kifejezésére használható, amelyek produktívan és transzparens módon alkalmazhatók:
  - ... így pl. „nézőponthoz kapcsolódó jelentések” kifejezésére: beszélő (szám, személy [1a-c]), beszéd és esemény időbeli viszonya (nyelvtani idő, *tense* [1a-b]), nézőponti aspektus [1a-d]...

Igeidő, igeszemlélet, akcióminőség

- Három, szorosan összefüggő fogalom. A pontos határok nyelvenként, nyelvcsaládonként, iskolánként és nyelvészenként gyakran változnak.
- Egy meghatározás (<http://www.glottopedia.org/index.php/Aktionsart>):

The category of tense [= igeidő] describes the **temporal** situation of an action relative to the moment of utterance or some other temporal point of orientation.

Grammatical aspect [= igeszemlélet] concerns the **viewpoint** from which a situation is viewed.

Aktionsart [= akcióminőség], by contrast, relates to the **inherent** temporal structure of a situation as determined by the predicate and the context.

Igeidő, igeszemlélet, akcióminőség

- Egy másik meghatározás (Waltke és O'Connor, pp. 346-348):

The category of tense [= igeidő]: „morphological phenomena that locate a situation in the course of **time**”.

„Grammaticalized time reference is called *tense*.” (p. 458)

Grammatical aspect [= igeszemlélet]: „morphological phenomena that describe the **contour** of action/a situation in time” => distinguished through conjugation.

Aktionsart [= akcióminőség]: „morphological phenomena that describe the **kind** of action/situation a verb refers to” => distinguished through stems.

És még egy megközelítés:

- Aspektus szűkebb értelemben: inflexiós morfológiával kifejezett aspektus (belső időszerkezet).
- Akcióminőség: derivációs morfológiával kifejezett aspektus (belső időszerkezet).

Igeidő, igeszemlélet, akcióminőség – *Biró Tamás* *összefoglalása*

Az ige/mondat által kifejezett cselekvésnek, történésnek, folyamatnak

- vannak időbeli tulajdonságai: *múlt, jelen, jövő, előidejűség, stb.*
osztható, ismétlődő, pontszerű, telikus, stb.
- és egyéb tulajdonságai is: *állapot vagy cselekvés; jár-e eredménnyel; stb.*

Ezeket a tulajdonságokat

- hordozhatja a szótő / gyök
- módosíthatja a derivációs morfológia (igekötő, képző... igeörzs?)
- módosíthatja az inflexiós morfológia (igeidő, igeaspektus)
- módosíthatja a mondattani környezet (időhatározó, módhatározó, stb.)

Igeidő, igeszemlélet, akcióminőség – *Biró Tamás összefoglalása*

Az ige/mondat által kifejezett cselekvésnek, történésnek, folyamatnak

- vannak időbeli tulajdonságai: *múlt, jelen, jövő, előidejűség, stb.*
osztható, ismétlődő, pontszerű, telikus, stb.
- és egyéb tulajdonságai is: *állapot vagy cselekvés; jár-e eredménnyel, stb.*

Ezeket a tulajdonságokat

***Nyelvenként változik, hogy mit milyen eszközzel fejez ki.
Nyelvészenként változik, hogy ki mit hogyan nevez.***

- hordozhatja a szótő / gyök
- módosíthatja a derivációs morfológia (igekötő, képző... igeörzs?)
- módosíthatja az inflexiós morfológia (igeidő, igeaspektus)
- módosíthatja a mondattani környezet (időhatározó, módhatározó, stb.)

[nyelvenként változó eszközök]

- Lábjegyzet, amely illusztrálja azt, hogy nyelvenként változhat, mely eszközökkel fejezik ki az ige/mondat egyik vagy másik tulajdonságát.
- Egyúttal illusztráció a nyelvészet lexikális szemantika c. területéhez is.
- Mozgást kifejező igék: mit fejez ki a **tó**: irányt vagy formát?

Forma:	Irány: <i>lefelé</i>	<i>felfelé</i>
<i>megy</i>	le + megy go + down יָרַד + <i>qal</i> descendre (être)	fel + megy go + up עָלָה + <i>qal</i> monter (être)
<i>visz</i>	le + visz bring + down יָרַד + <i>hifil</i> descendre (avoir)	fel + visz bring + up עָלָה + <i>hifil</i> monter (avoir)
<i>gurul</i>	le + gurul roll + down	fel + gurul roll + up

[Igeidő, igemód:
mint grammatikalizálódott idő és modalitás]

• Idő (*time*) • Igeidő (*tense*)

• Modalitás • Igemód

***grammatikalizálódott
kifejezési forma***

- **szintetikus:** *affixumok (ragok, képzők)*
- **analitikus:** *több szó (összetett igealakok)*

ÖSSZEFOGLALÁS

Akcióminőség vs. aspektus

(Egy lehetséges megközelítés. Nyelvészenként változik.)

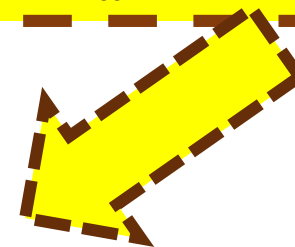
AKCIÓMINŐSÉG	ASPEKTUS
az esemény <u>inherens</u> időszerkezete	időszerkezet a <u>beszélő nézőpontjából</u>
<u>lexikálisan</u> jelölve: az eseményt kifejező lexikai elem (szó) kapcsán a lexikonban rögzítve	a <u>mondat szintjén</u> jelölve: például – de nem mindig – a mondat fején, azaz az igén
ha jelölve, akkor <u>derivációs morfológiai</u> eszközökkel: - Például képzők magyarban - Például igeörzsek héberben (?)	ha az igén jelölve, akkor <u>inflexiós morfológiai</u> eszközökkel (produktív, szemantikailag transzparens)

Akcióminőség (*Aktionsart*)

Javaslat: az igeörzsek, mint (derivációs) morfológiai eszközzel kifejezett „akcióminőség”.

- Waltke és O'Connor, p. 350:

1. <u>Voice</u> :	active,	passive,	middle
2. <u>Type of movement/activity</u> :	fientive,	stative	
3. <u>Contour of movement/activity</u> :	transitive,	intransitive	
4. <u>Causation</u> :	causative,	resultative/factitive,	declarative
5. <u>Double-status action</u> :	reflexive,	reciprocal,	tolerative

Akcióminőség (*Aktionsart*)

Javaslat: az igetörzsek, mint (derivációs) morfológiai eszközzel kifejezett „akcióminőség”.

- Waltke és O'Connor, p. 350:

1. <u>Voice</u> :	active,	passive,	middle
2. <u>Type of movement/activity</u> :	fientive,	stative	
3. <u>Contour of movement/activity</u> :	transitive,	intransitive	
4. <u>Causation</u> :	causative,	resultative/factitive,	declarative
5. <u>Double-status action</u> :	reflexive,	reciprocal,	tolerative

+ ami tényleg **belső időszerkezet**: frequentative (*piel* kapcsolán), iterative (*hitpael* kapcsolán)

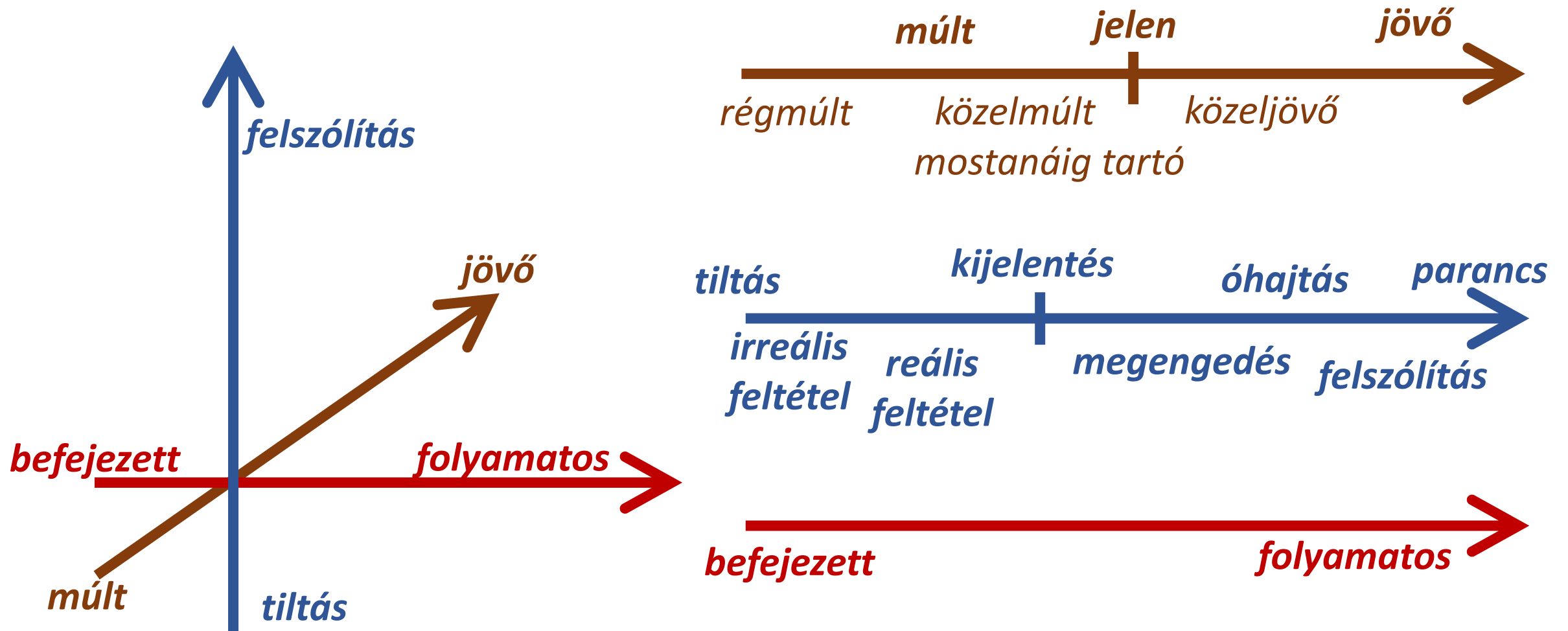
TMA = tense, mood, aspect

TMA = tense, mood, aspect (vagy más sorrendben)

- Igemód: kijelentő mód, feltételes mód, felszólító mód, kötőmód...
- Igenem: aktív, passzív, mediális
- Igemód, igeidő, igeaspektus:
  - A világ nyelvei általában ebből a háromból valamit kifejeznek a (*finit*) igeén.
  - Valamilyen morfológiai-szintaktikai eszközzel: affixumok, összetett igeidők, stb.
  - Nyelvenként változik, hogy mit, hogyan, milyen részletességgel fejeznek ki, milyen kategóriákat különböztetnek meg, stb.
  - Ez a három-négy sok esetben összekapcsolódik:
    - Pl. előidejűség és múlt idő és befejezett aspektus.
    - Pl. múlt idő és irreális feltételes mód.
    - Sémi nyelvekben „sok a kavaráss”.

Ha egy nyelvben nyelvtani (*grammatikalizálódott*) eszközök nem állnak rendelkezésre, akkor is kifejezhető: **határozószóval, mondatmódosítóval, körülírással, stb.** Más esetekben az adott jelentést nem fejezzük ki explicit módon, de a kontextus megköveteli az adott értelmezést.

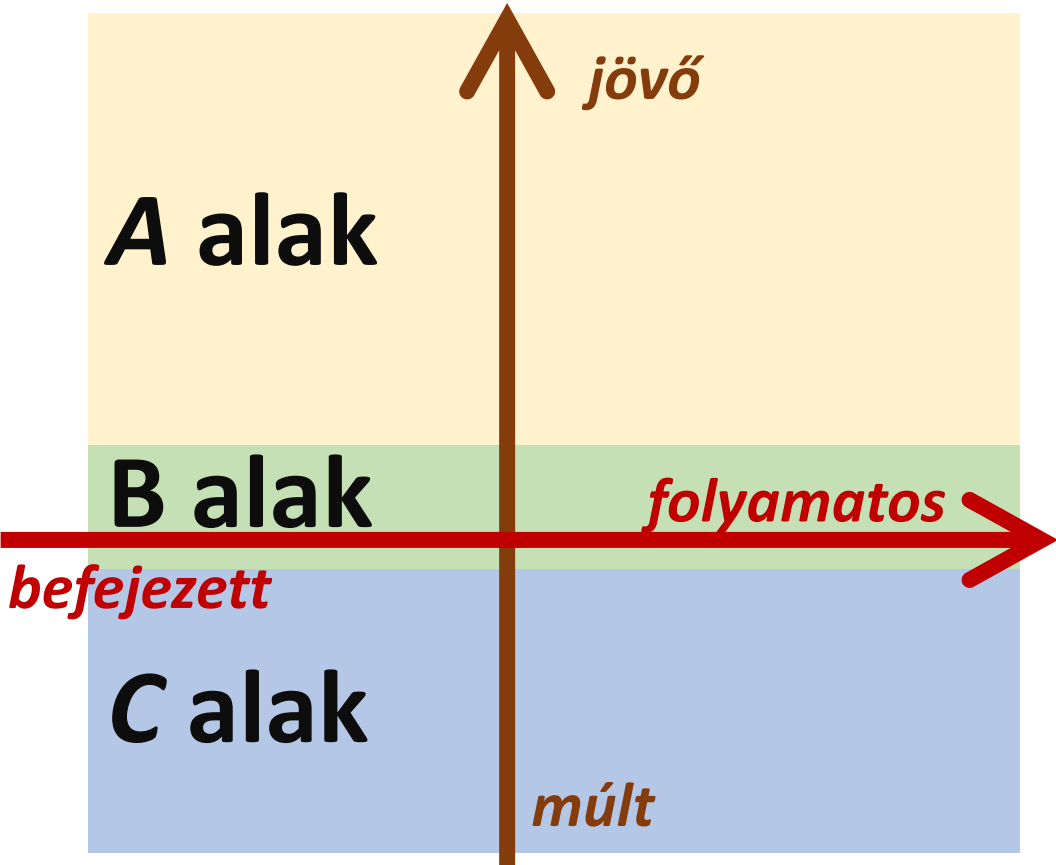
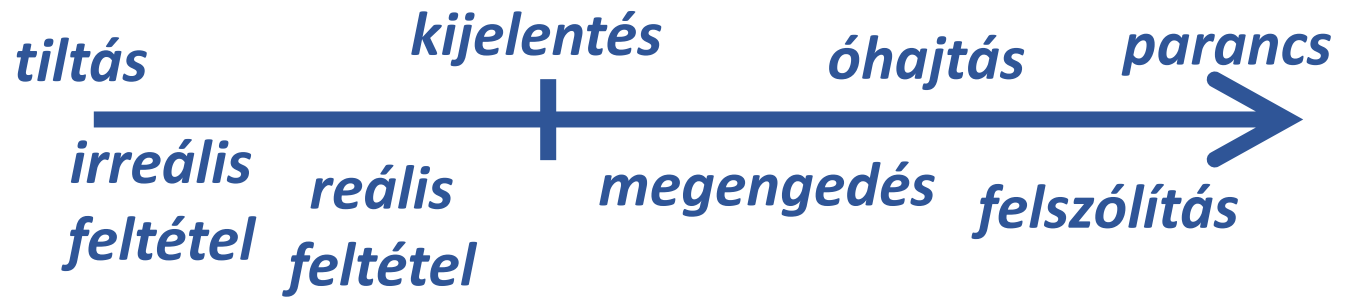
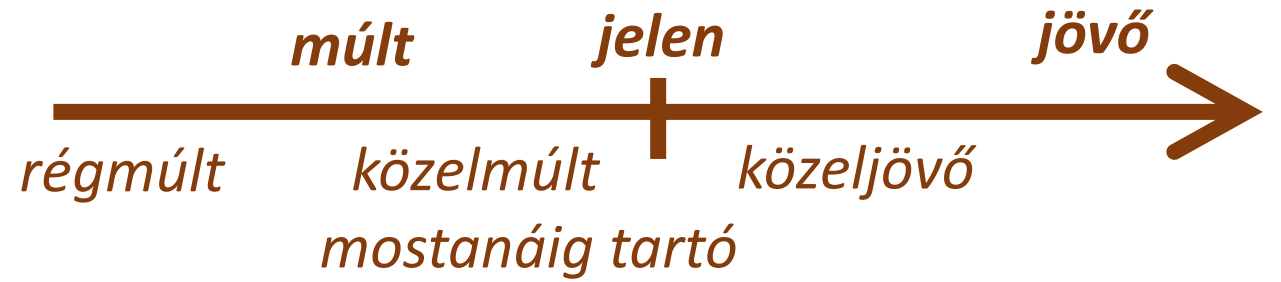
$TMA = tense + mood + aspect$ mint 3 dimenzió

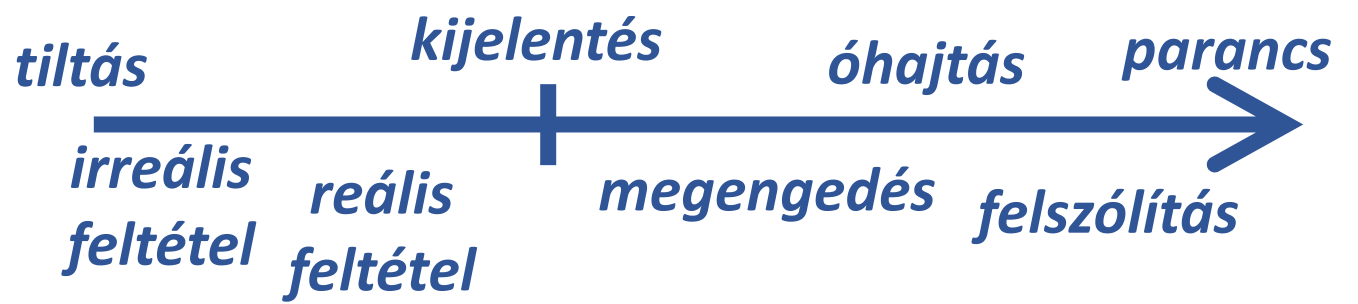
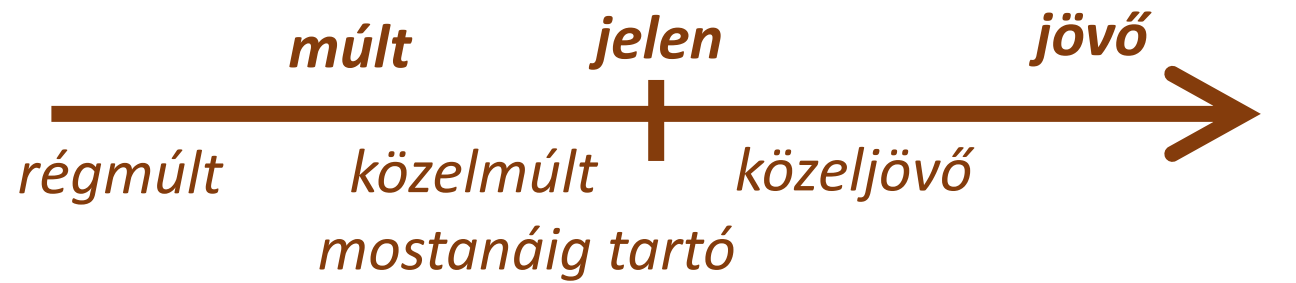
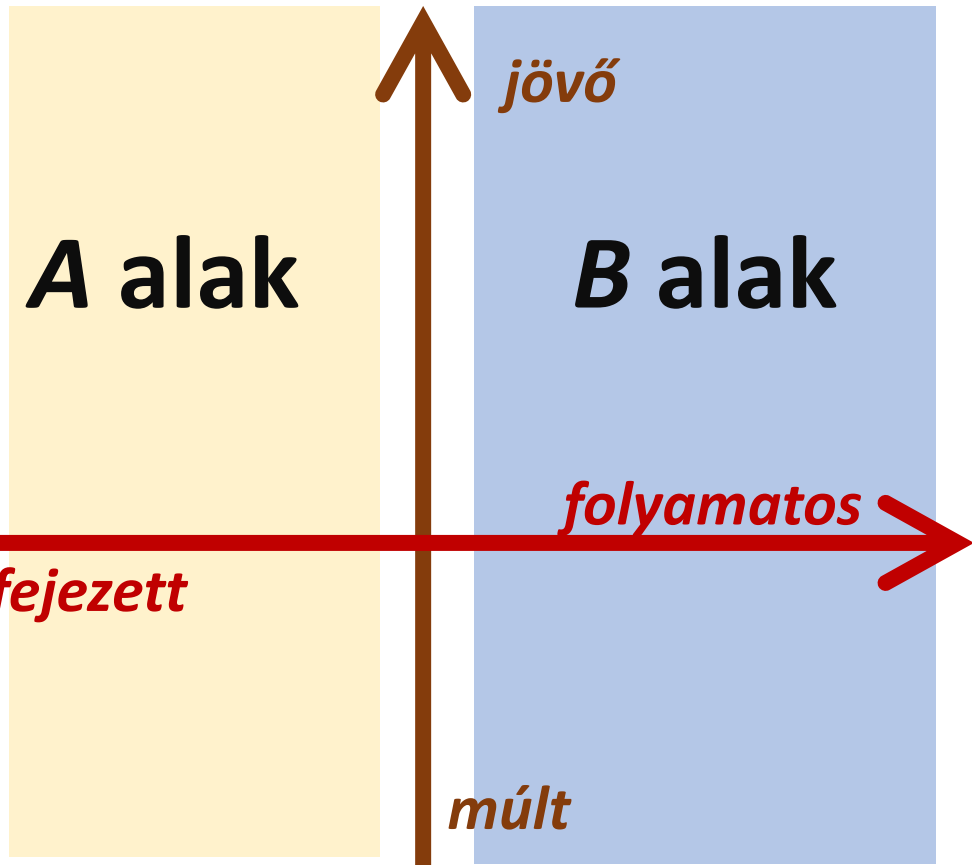
Ha egy igeragozás alakjai csak az igeidőt fejezik ki

például a magyar vagy a modern héber?

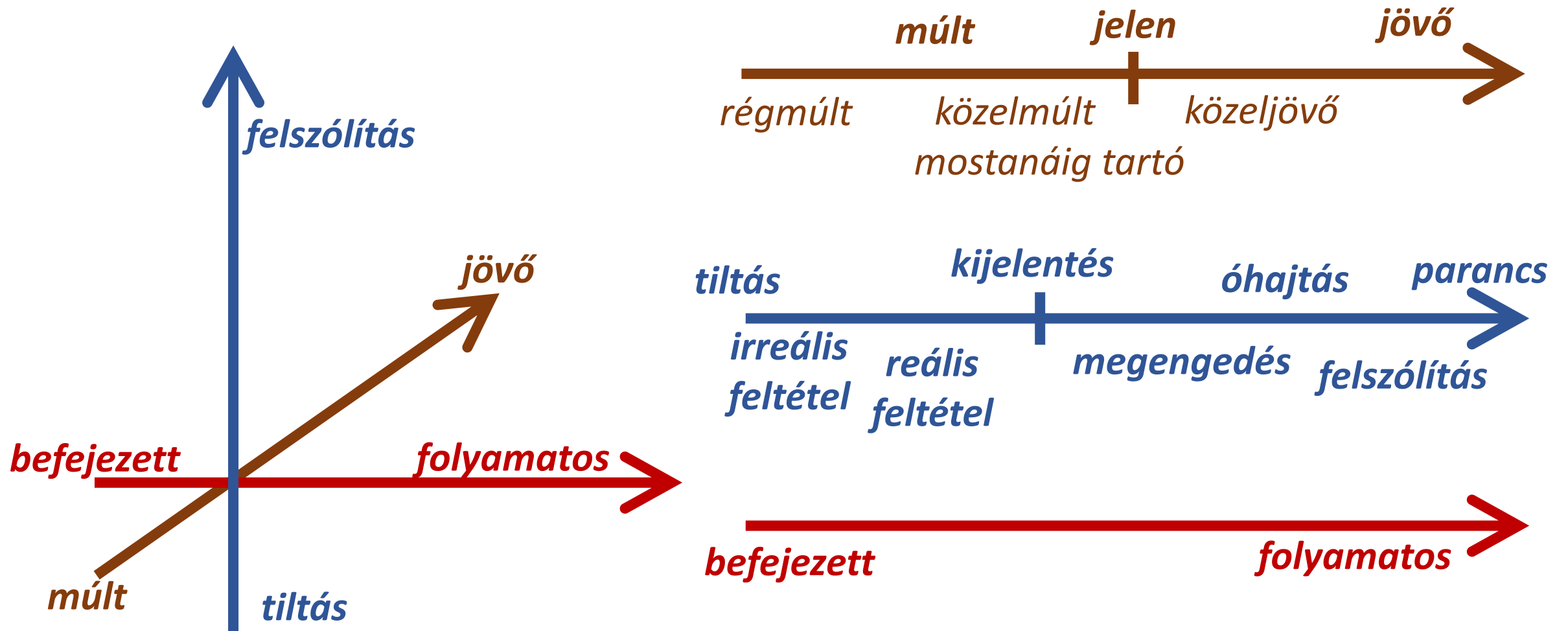

Ha egy igeragozás alakjai csak az aspektust fejezik ki

állítólag a bibliai héber?

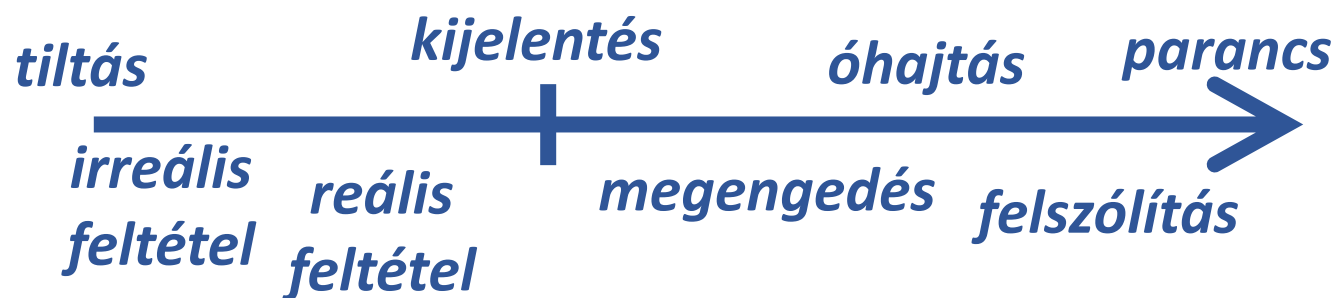
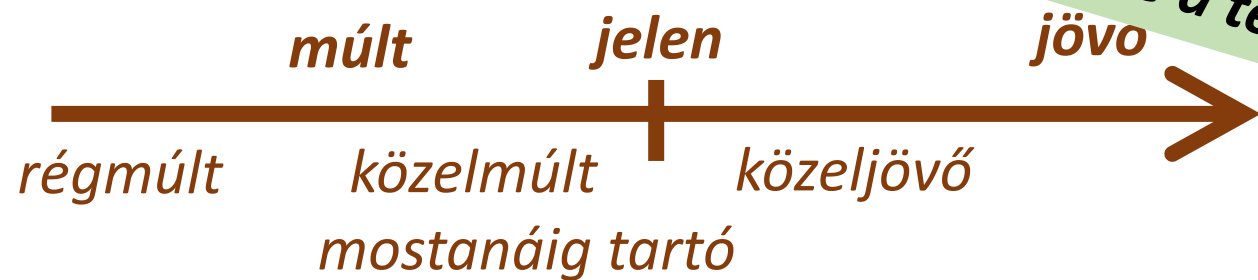
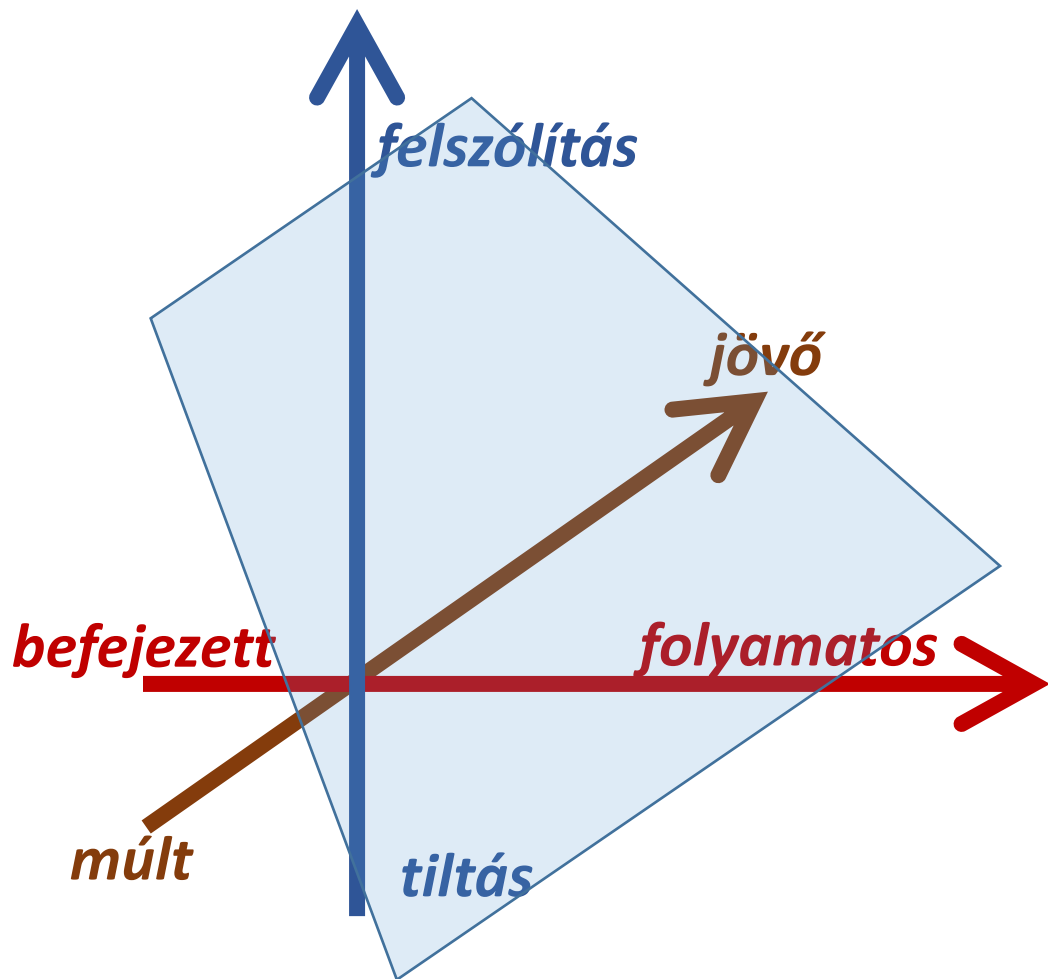

$TMA = tense + mood + aspect$ mint 3 dimenzió

TMA = *tense* + *mood* + *aspect*

A két igealak használatának a határa átlósan vágja ketté a teret.

TMA = *tense* + *mood* + *aspect*

Állítólag a magyar igeragozás rendszere egyszerű

Három igeidő van: mikor történik a leírt esemény a beszéd elhangzásának idejéhez képest. **Na de:**

- *Képzeld, mit történt velem ma reggel. Épp mentem a suliba, amikor ott áll a buszmegállóban a János. Rám néz, de nem szól egy szót sem. Akkor azt mondom...* elbeszélő jelen
- *Majd ha megetted a spenótot, akkor kapsz sütit.* előidejűség a jövőben
- *Kisfiam, megeszed a spenótot!* parancsoló modalitás

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

a legtöbb példa:

befejezett

jövő

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt,
múltbeli utóidejűséget, valamint
jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik
példa lefordítható magyar jövő idővel.

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple
past-ot, present perfect-et és past
perfect-et. NB: mindegyik példa
lefordítható magyar múlt idővel.

múlt

folyamatos

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

jövő

?

Perfectum, ha aspektust fejez ki.

befejezett

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt,
múltbeli utóidejűséget, valamint
jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik
példa lefordítható magyar jövő idővel.

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple
past-ot, present perfect-et és past
perfect-et. NB: mindegyik példa
lefordítható magyar múlt idővel.

múlt

?

Imperfectum, ha aspektust fejez ki.

folyamatos

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

jövő

?

Imperfectum, ha igeidőt fejez ki.

befejezett

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt,
múltbeli utóidejűséget, valamint
jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik
példa lefordítható magyar jövő idővel.

folyamatos

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple
past-ot, present perfect-et és past
perfect-et. NB: mindegyik példa
lefordítható magyar múlt idővel.

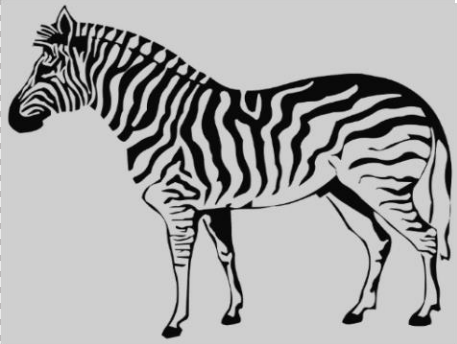
?

Perfectum, ha igeidőt fejez ki.

múlt

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

A megfigyeléseink

befejezett

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple past-ot, present perfect-et és past perfect-et. NB: mindegyik példa lefordítható magyar múltidővel.

jövő

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt, múltbeli utóidejűséget, valamint jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik példa lefordítható magyar jövő idővel.

folyamatos

múlt

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

A probléma lehetséges forrásai:

1. *Nyelvi adatok*: nem értjük a szöveg jelentésének finomságait.
2. *Fogalmi rendszerünk* rossz, szerencsétlenek a „dimenzióink”.
3. *Nem homogén nyelvet* írunk le.

befejezett

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete**:
a **perfectum** kifejezhet angol simple past-ot, present perfect-et és past perfect-et. NB: mindegyik példa lefordítható magyar múltidővel.

múlt

jövő

P. 58, 3.2.2 (a) **Future**:
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt, múltbeli utóidejűséget, valamint jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik példa lefordítható magyar jövő idővel.

folyamatos

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

A probléma lehetséges forrásai:

- ~~1. Nyelvi adatok: nem értjük a szöveg jelentésének finomságait.~~
- ~~2. Fogalmi rendszerünk rossz, szerencsétlenek a „dimenzióink”.~~
3. *Nem homogén nyelvet írunk le.*

befejezett

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple past-ot, present perfect-et és past perfect-et. NB: mindegyik példa lefordítható magyar múltidővel.

múl

jövő

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt, múltbeli utóidejűséget, valamint jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik példa lefordítható magyar jövő idővel.

A bibliai szövegtörzs heterogén:

1. Különböző korokból.
2. Dialektusok?
3. Különböző műfajok.
4. Stiláris rétegek.
5. Idiolektusok.
6. Szabad variáció.
7. Szövegromlás későbbi korokban.

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

A probléma lehetséges forrásai:

- ~~1. Nyelvi adatok: nem értjük a szöveg jelentésének finomságait.~~
2. Fogalmi rendszerünk rossz, szerencsétlenek a „dimenzióink”.
- ~~3. Nem homogén nyelvet tanulunk le.~~

befejezett esemény

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple past-ot, present perfect-et és past perfect-et. NB: mindegyik példa lefordítható magyar múltidővel.

jövő

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt, múltbeli utóidejűséget, valamint jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik példa lefordítható magyar jövő idővel.

nem-perfective folyamatos

Javaslat (A&Ch valamint W&O’C):

- Nem folyamatos vs. befejezett aspektus
- Hanem folyamat vs. esemény
- Avagy „perfektív” vs. „non-perfektív”

Arnold & Choi 3.2: aspektusok

Vajon a bibliai héber „aspektusok” és „módok” mennyire illeszkednek az eddig elmondott elméleti keretbe?

A sémi nyelvek jellegzetes igeragozási paradigmái

Szuffix-konjugáció

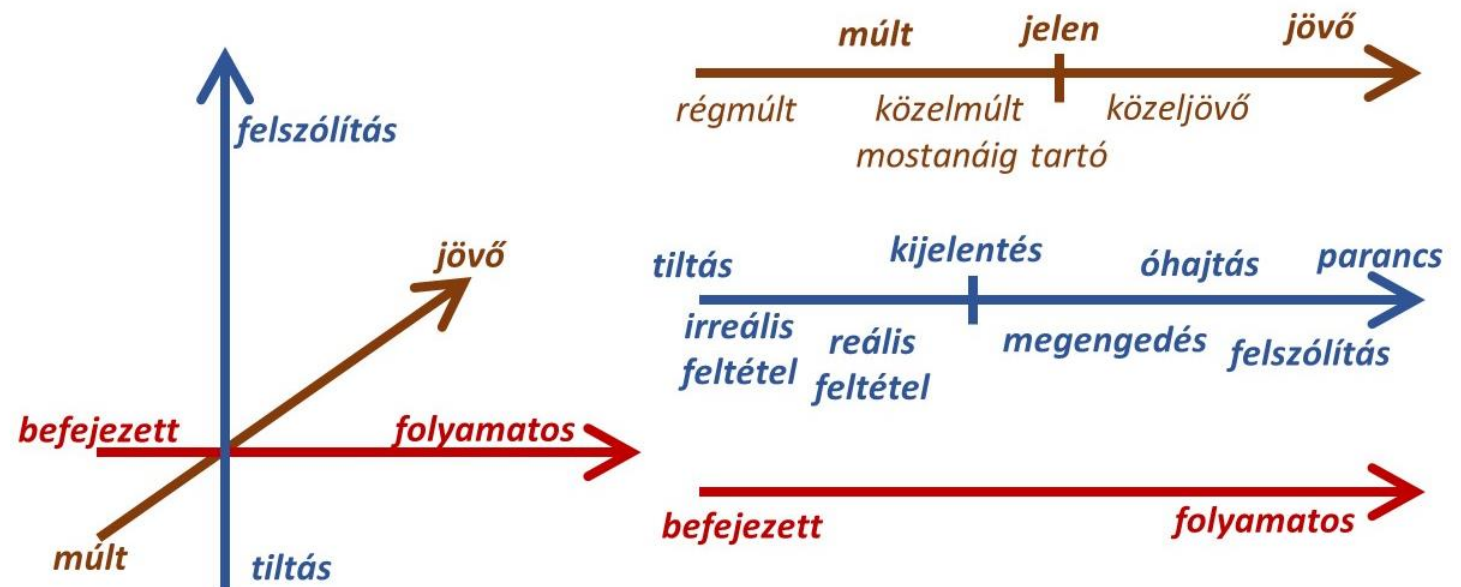
- *Perfectum?*
- *Múlt idő?*

Prefix-konjugáció

- *Imperfectum?*
- *Jövő idő?*

Csak az alakra utaló elnevezések, és nem foglalnak állást a jelentés, funkció tekintetében

TMA = *tense* + *mood* + *aspect*

... és ezek igazából nem feltétlenül egy-egy dimenziós fogalmak külön-külön sem...

A sémi nyelvek jellegzetes igeragozási paradigmái

Szuffix-konjugáció

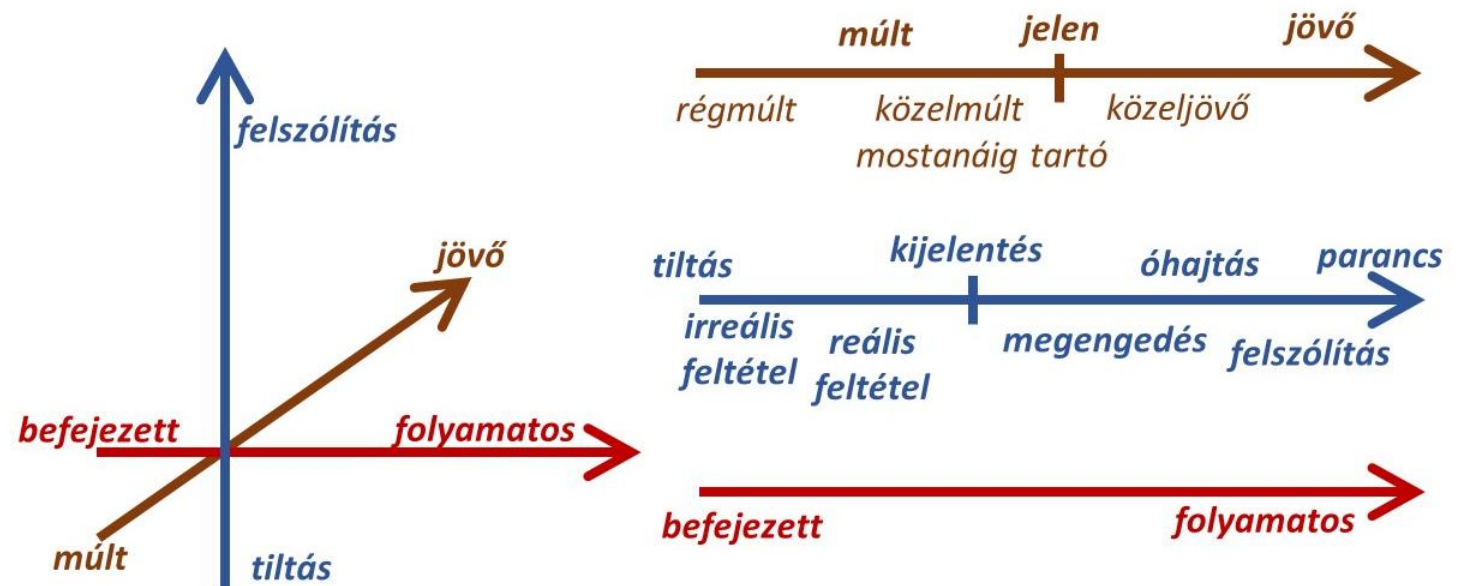
- *Perfectum?*
- *Múlt idő?*

Prefix-konjugáció

- *Imperfectum?*
- *Jövő idő?*

Változik nyelvenként, nyelvváltozatonként,
nyelvtörténeti korszakonként
+ kicsit ez is, kicsit az is.

TMA = *tense* + *mood* + *aspect*

... és ezek igazából nem feltétlenül egy-egy dimenziós fogalmak külön-külön sem...

Az aspektus

- lat. *aspectus*: 'rátekintés' ← *ad*: '-ra/-rá' – *spectare*: 'szemlél'
- mondatszemantikai kategória, „a mondat belső időszerkezete”
(Kiefer, *Aspektus és akcióminőség, különös tekintettel a magyar nyelvre*, 2006)
- a bibliai héberben:
a *coniugatio* (igeragozás) jelöli – ld. *perfectum*, *imperfectum*

Waltke és O'Connor (1990, p. 480): *javaslat és minimálpár*

- Perfectum (*perfective conjugation*): “[p]erfectivity involves viewing a situation as a whole, viewing it globally. (...) refers to an **event**.”
- Imperfectum (*non-perfective conjugation*): “many but not all uses of the Hebrew non-perfective conjugation show imperfective aspect. (...) an imperfective view (...) describes a **process** (...) Imperfectivity directs attention to the internal distinctions of various separate phases making up the situation.”

Waltke és O'Connor (1990, p. 480): *javaslat és minimálpár*

- Perfectum (*perfective conjugation*): “[p]erfectivity involves viewing a situation as a whole, viewing it globally. (...) refers to an **event**.”

Exod. 16:35:   וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה

És Izrael fiai negyven évig ették a mannát.

- Imperfectum (*non-perfective conjugation*): “many but not all uses of the Hebrew non-perfective conjugation show imperfective aspect. (...) an imperfective view (...) describes a **process** (...) Imperfectivity directs attention to the internal distinctions of various separate phases making up the situation.”

Zsolt. 95:10:   אַרְבָּעִים שָׁנָה | אֶקְוֶה בְּדֹר

Negyven éven évig bosszankodtam arra a nemzedékre.

Waltke és O'Connor (1990, p. 480): *javaslat és minimálpár*

- Perfectum (*perfective conjugation*): “[p]erfectivity involves viewing a situation as a whole, viewing it globally. (...) refers to an **event**.”

Exod. 16:35:   וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה

És Izrael fiai negyven évig ették a mannát.

esemény

- Imperfectum (*non-perfective conjugation*): “many but not all uses of the Hebrew non-perfective conjugation show imperfective aspect. (...) an imperfective view (...) describes a **process** (...) Imperfectivity directs attention to the internal distinctions of various separate phases making up the situation.”

Zsolt. 95:10:   אַרְבָּעִים שָׁנָה | אֶקְוֶה בְּדוֹר

Negyven éven évig bosszankodtam arra a nemzedékre.

folyamat

Waltke és O'Connor (1990, p. 480): *javaslat és minimálpár*

- Perfectum (*perfective conjugation*): “[p]erfectivity involves viewing a situation as a whole, viewing it globally. (...) refers to an **event**.”

Exod. 16:35:   וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה

És Izrael fiai negyven évig ették a mannát.

Lehetséges ellenérvek: a két példamondat közti különbségnek

- Imperfectum (*non-perfective conjugation*): “many Hebrew non-perfective conjugation show imperfective view (...) describes a **process** (...) Imperfective verbs show the internal distinctions of various separate phases.”
  - sok más oka is lehet, például:
    - Eltérő műfaji sajátosságok.
    - Más korszakból származnak.
    - Eltérő dialektus. Eltérő idiolektus.
    - Bármilyen, amire nem gondolunk.

Zsolt. 95:10:   אַרְבָּעִים שָׁנָה | אָקוּט בְּדוֹר

Negyven éven évig bosszankodtam arra a nemzedékre.

A perfectum történeti kialakulása és definíciója

- feltehetőleg egy proto-sémi *statív*ből fejlődött ki az i. e. III-II. évezred nyugati sémi nyelveiben (arab, héber, arámi, geez, stb.).

Ez a feltételezett statív alakilag és jelentésileg is hasonlíthatott az akkád *statív* alakokhoz.

- „kívülről tekint egy szituációra, úgy tekintvén rá, mint egy komplett egészre... amely időben nem meghatározott” (Arnold&Choi)

3.2.1 A *perfectum* jelentései

- (a) Befejezett, teljes, egész (a „cselekvés stb.” eleje és vége is megragadva)
  - (idővonatkozás: egyszerű múlt, befejezett jelen, régmúlt)
- (b) Statív (körülmény, helyzet, állapot)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (c) Megtapasztalás, tapasztalat (attitűd, észlelés)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (d) Retorikai jövő (= prófétikus perfectum, jövőbeni „cselekvés stb.” megtörténtként)
  - (idővonatkozás: jelen, jövő)
- (e) Proverbiális (= gnómikus perfectum, „cselekvés stb.” mint általános igazság)
  - (idővonatkozás: jelen, jövő)
- (f) Performatív (beszéd által végrehajtott cselekvés)
  - (idővonatkozás: jelen)

3.2.1 A perfectum jelentései (BT javaslat)

- (a) Befejezett, teljes, egész (a „cselekvés stb.” eleje és vége is megragadva)
  - (idővonatkozás: egyszerű múlt, befejezett jelen, régmúlt)
- (b) Statív (körülmény, helyzet, állapot)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (c) Megtapasztalás, tapasztalat (attitűd, észlelés)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (d) Retorikai jövő (= prófétikus perfectum, jövőbeni „cselekvés stb.” megtörté)
  - (idővonatkozás: jelen, jövő)
- (e) Proverbiális (= gnómikus perfectum, „cselekvés stb.” mint általános igazság)
  - (idővonatkozás: jelen, jövő)
- (f) Performatív (beszéd által végrehajtott cselekvés)
  - (idővonatkozás: jelen)

Perfectum
aspektus

Bizonyosság
episztemikus modalitás

Jövő időt kifejező perfectumi alak? Problémák

(Vannak más, kevésbé kérdéses példák is, vö. pl. A&Ch, pl. W&O'C 489–490)

- Deut 8:10

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבָרַכְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל-הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן-לְךָ:

[*És eszel és jóllaksz, és áldod az Ö. Istenedet*
*azért/azon a jó földért/-ön, amelyet **adni fog** neked.*

W&O'C: ... *in the good land he **will have given** you.*

Első értelmezés:
*a szuffix-ragozás
(perfectumi alak)
nem múlt időt
fejez ki, hanem
eseményt.*

(Waltke & O'Connor
1990:503)

Jövő időt kifejező perfectumi alak? Problémák

(Vannak más, kevésbé kérdéses példák is, vö. pl. A&Ch, pl. W&O'C 489–490)

- Deut 8:10 *(a pusztai vándorlás utolsó éve, tehát még a honfoglalás előtt)*

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבָרַכְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל-הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן-לְךָ:

[*És eszel és jóllaksz, és áldod az Ö. Istenedet*
*azért/azon a jó földért/-ön, amelyet **adni fog** neked.*

W&O'C: ... *in the good land he **will have given** you.*

Első értelmezés:
*a szuffix-ragozás
(perfectumi alak)
nem múlt időt
fejez ki, hanem
eseményt.*

Más értelmezések: (1) előidejűség (vö. *Majd ha meg-
atted a spenótot, akkor kapsz sütit.*) (2) Ábrahám korára
utal, múlt idő Mózeshez képest. (3) Múlt idő a szöveg
keletkezésének / használatának idején (i.e. 7-6. sz.).

(Waltke & O'Connor
1990:503)

Múlt időt kifejező imperfectumi alakok:

Jelentés: progresszív, iteratív, szokás, tartós állapot?

- Gen 2:6   וַאֲד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ   *és pára jött fel a földről*
- Jób 1:5   כָּכָה יַעֲשֶׂה אֱיֹב כָּל־הַיָּמִים   *és így tett Jób minden nap*
- 1Sám 1:7   וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְּשָׁנָה   *[majd] így tett évről évre*
- 1Kir 6:8   וּבָלוּלָיִם יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה   *lépcső vezetett fel a középső szintre*
- Num 9:18   עַל־פִּי יְהוָה יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ
כָּל־יְמֵי אֲנֹשׁ יִשְׁכֹּן הָעֵבֶר עַל־הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ:

Az Ö. szerint indultak útnak Izrael fiai, és az Ö. szerint táboroztak le, mindaddig, amíg a felső a hajlékon nyugodott, táboroztak.

(Waltke & O'Connor
1990:503)

Megj: angolul gyakran
jó fordítás: would.

Az *imperfectum* történeti kialakulása és definíciója

- Proto-héber (i. e. II. évezred vége):

- *yaqtul-u* (kijelentő mód, *imperfectum*)

- *yaqtul-a* (kötőmód)

- *yaqtul* (*jussivus*)

- *yaqtul* (*praeteritum*)

→ szó végi magánhangzók lekopásával alaki egybeesés történik
(ez magyarázhatja az *imperfectum* széles használati körét)

- „belülről tekint egy szituációra, amely folyamatban van” (Arnold&Choi)

Az *imperfectum* történeti ki- és átalakulása

- Feltételezett „proto-héber” állapot:

kijelentő mód, *imperf.*

*yaqtul-u

praeteritum

*yaqtul

jussivus

*yaqtul

kötőmód

*yaqtul-a

- Klasszikus bibliai héber

imperfectum

yaqtol

jussivus

yaqtol

cohortativus

(yi)qtola

- Kései bibliai héber
Misnai/rabbinikus héber
[Középkori héber]
Modern (izraeli) héber

jövő idő

yaqtol

(felszólító jelentéssel is)

3.2.2 Az *imperfectum* jelentései

- (a) Jövő (időegyeztetés jelentősége)
- (b) Szokásos, ismétlődő (rendszeres ismétlődés; proverbiális konnotáció)
  - (idővonatkozás: jelen és múlt)
- (c) Folyamatos (egyidejűség, folyamatban levés, progresszív aspektus)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (d) Feltételes, esetleges
(a cselekvés más tényezőktől függ: feltételes, megengedő, parancs-tiltás)
  - (fordításban: segédigék, idővonatkozás: jelen és jövő)
- (e) Praeteritum ('*áz, terem* után)
  - (idővonatkozás: múlt)

3.2.2 Az *imperfectum* jelentései

- (a) Jövő (időegyeztetés jelentősége)
- (e) Praeteritum ('áz, terem után)
  - (idővonatkozás: múlt)
- (b) Szokásos, ismétlődő (rendszeres ismétlődés; proveriális konnc)
  - (idővonatkozás: jelen és múlt)
- (c) Folyamatos (egyidejűség, folyamatban levés, progresszív)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (d) Feltételes, esetleges
(a cselekvés más tényezőktől függ: feltételes, megengedő, parancs-tiltás)
  - (fordításban: segédigék, idővonatkozás: jelen és jövő)

Igeidő

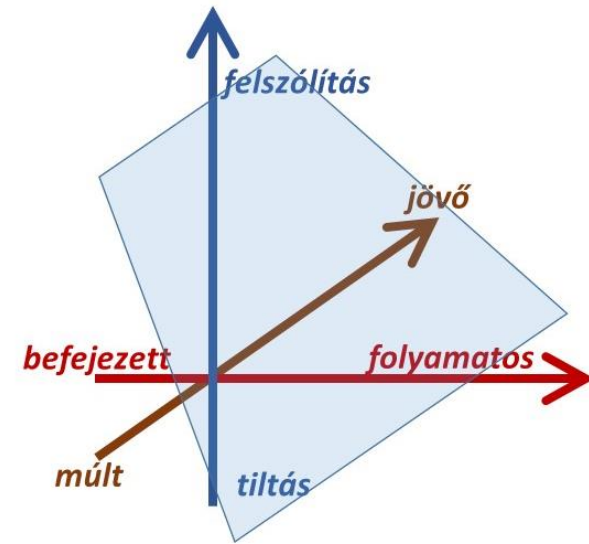
Imperfectum
aspektus

Feltételes
modalitás

Javasolt összefoglalás:

a két alak közti választást sok szempont („dimenzió”) összjátéka határozhatja meg

- „Prototipikus” perfectum:
  - aspektus: lezárt esemény
  - idő: múltbeli
  - modalitás: bizonyosság
- „Prototipikus” imperfectum:
  - aspektus: zajló folyamat
  - idő: jövőbeli
  - modalitás: opcionális

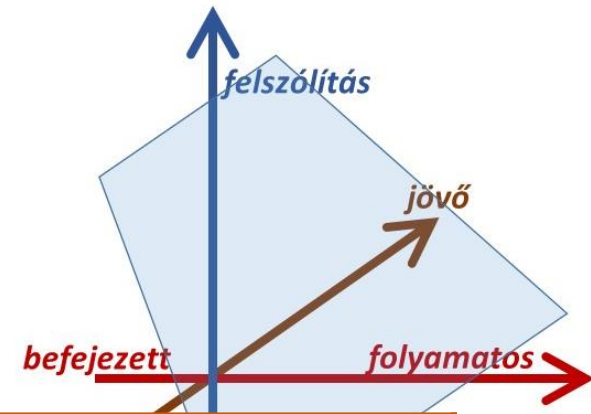

Nem „prototipikus” esemény esetén:
mérlegelni, melyik alak mellett „érvek” vannak többségben? Vajon a bibliai héber anyanyelvi beszélője súlyozhatott, mely szempontot („dimenziót”) tartotta fontosnak kiemelni morfológiai eszközökkel?

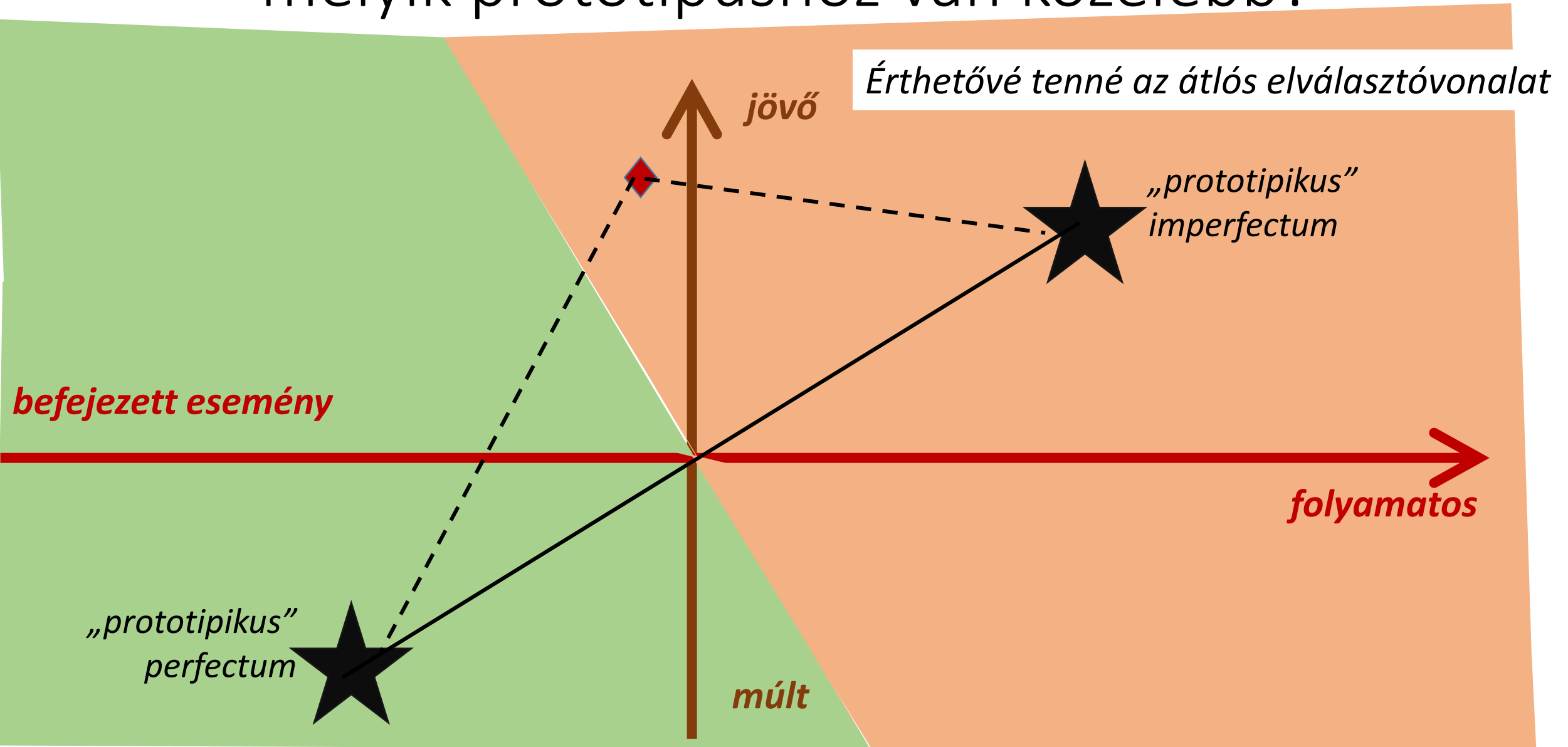
Javasolt összefoglalás:

a két alak közti választást sok szempont („dimenzió”) összjátéka határozhatja meg

	PERFECTUMI ALAKOK	IMPERFECTUMI ALAKOK
<u>aspektus:</u>	<i>esemény v. (lezárt) állapot állandó érvény (pl. proveriális) lezárt, pontszerű</i>	<i>zajló folyamat progresszivitás ismétlődő, gyakorító (szokás)</i>
<u>modalitás:</u>	<i>bizonyosság (pl. profetikus) performatív „én megcselekszem”</i>	<i>feltételelesség, lehetőség stb. „mástól kívánom” (vö. jussivus)</i>
<u>idő:</u> abszolút:	<i>múltbeli</i>	<i>jövőbeli</i>
relatív:	<i>előidejűség</i>	<i>utóidejűség (+ praeteritum)</i>

Aspektust vagy igeidő? Esetleg a megoldás:
melyik prototípushoz van közelebb?

Igeidő, igemód, aspektus

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

- Talán a félév legnehezebb témaköre?
- A probléma: szemben a bibliai héber nyelvtan nagy részével, amely a középkor végére egy letisztult rendszerré állt össze,
- a mai téma még mindig nyitott kérdés:
  - ❖ Pro és kontra érvek különböző álláspontok mellett.
  - ❖ Használt, de nyelvészetileg pontosan meg nem értett fogalmak.
  - ❖ Ragaszkodás hagyományos fogalmakhoz, annak ellenére, hogy tudjuk, szerencsétlenek, és nem magyarázzák meg a nyelvi adatokat.
  - ❖ Avagy: a komplexitás elfogadása, és törekvés annak megértésére.

TMA (*tense, mood, aspect*): igeidő, igemód, aspektus

- Talán a félév legnehezebb témaköre?
- A probléma: szemben a bibliai héber nyelvtan
amely a középkor végére egy letisztult rendszerrel,
a mai téma még mindig nyitott kérdés:
  - ❖ Pro és kontra érvek különböző álláspontok mellett.
  - ❖ Használt, de nyelvészetileg pontosan meg nem értett fogalmak.
  - ❖ Ragaszkodás hagyományos fogalmakhoz, annak ellenére, hogy tudjuk, szerencsétlenek, és nem magyarázzák meg a nyelvi adatokat.
  - ❖ Avagy: a komplexitás elfogadása, és törekvés annak megértésére.

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

Arnold & Choi, pp. 53-54, fn. 43:

“As regards terminology, we have retained the **traditional** grammatical designations ‘perfect’ and ‘imperfect’. We recognize that these terms are **wholly inadequate**, especially for the perfect (...) The reader needs to be aware of the inadequacy of the traditional terms and of the variety of designations for them in the reference grammars.”

EZZEL KELL MEGBARÁTKOZNUNK...

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

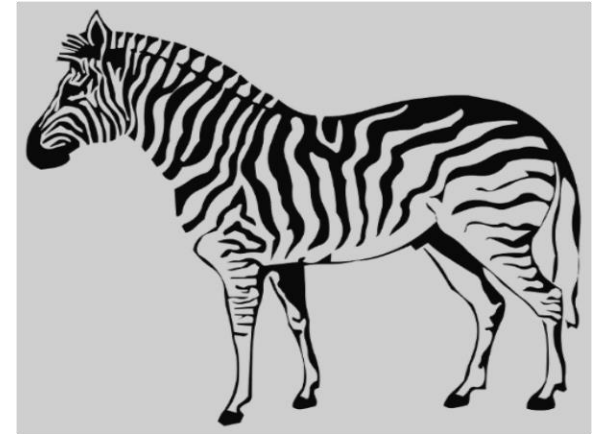
- Igeidő:
  - Abszolút idő: múlt, jelen, jövő
  - Relatív idő: előidejűség, egyidejűség, utóidejűség
- Igemód:
  - Kijelentő, felszólító, feltételes mód, kötőmód...
- Aspektus (igeszemlélet, *aspect*)
- Akcióminőség (*Aktionsart*)

Nehéz fogalmak:

- *Nehezen meghatározhatók.*
- *Több mindent is lefedhetnek.*
- *Különböző nyelvekben mást jelentenek. Ki miből indul ki?*
- *Bibliai héber: nincs anyanyelvi beszélő, csak a bibliai korpuszból lehet kiindulni, de a pontos jelentésárnyalatok az interpretációtól függenek.*

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

- *Perfectum vs. imperfectum* alakok mit fejeznek ki? Két vélemény:
  - Korábbi vélemény: *múlt idő* vs. *jövő idő*
  - Újabb vélemény: *befejezett* vs. *folyamatos igeszemlélet*
- Kései bibliai héber, misnai héber, középkori héber, izraeli héber:
  - Igeidőt fejeznek ki (*... leginkább; bár léteznek ellenérvek, ellenvélemények is*)
- A bibliai adatok értelmezése nem egyszerű... Id. A&Ch 3.2 példáit.
- Többi sémi nyelv: szintén komplikált, nem nyújtanak segítséget.

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

Történetileg a klasszikus bibliai héber egy átmeneti korszak egy korábbi állapot és a kései bibliai héber igeidő-központú rendszere közt? A „proto-héber” állapot:

Szuffixum-ragozás

(*perfectum*)

Protosémi névszói alak (vö. akkád *statív*).
Névmások „odaragadásával” szuffixumok.
A nyugati sémi nyelvekben alakult át
önálló finit igei alakká („perfectum”).

Prefixum-ragozás(ok)

(*imperfectum, jussivus, cohortativus*)

* *yaqtulu*: imperfectum
* *yaqtula*: subjunctivus > cohortativus
* *yaqtul*: jussivus
* *yaqtul*: praeteritum (múlt idő)

Prefixum-ragozás a bibliai héberben

- Proto-héber (hipotetikus nyelvállapot az i. e. II. évezred végén):

* *yaqtul-u* (kijelentő mód, *imperfectum*)

* *yaqtul-a* (kötőmód > cohortativus)

* *yaqtul* (*jussivus*)

* *yaqtul* (*praeteritum*)

→ szó végi magánhangzók lekopásával alaki egybeesés történik:
ez magyarázhatja az *imperfectum* széles használati körét.

- **Attenuáció**: hangsúlytalan zárt szótagban *proto-héber* [a] > *tiberiási hb* [i].
- A „tematikus magánhangzó” (*thematic vowel*) esetén: [u] > [o].

Prefixum-ragozás a bibliai héberben

- Feltételezett „proto-héber” állapot:

kijelentő mód, *imperf.*

*yaqtul-u

praeteritum

*yaqtul

jussivus

*yaqtul

kötőmód

*yaqtul-a

- Klasszikus bibliai héber

imperfectum

yaqtol

jussivus

yaqtol

cohortativus

(yi)qtola

- Kései bibliai héber

Misnai/rabbinikus héber

[Középkori héber]

Modern (izraeli) héber

jövő idő

yaqtol

(felszólító jelentéssel is)

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

Összefoglalva: a félév legnehezebb témaköre, mert:

- Fogalmilag nehéz: nincs még kitisztult, általánosan elfogadott, közérthető, mindenki által egyformán használt fogalomrendszer.
- Az igeidő, igemód és az aspektus önmagukban is komplikált fogalmak, és egymással is összekapcsolódnak.
- A bibliai héber: írott korpusz értelmezésétől függenek az adataink.
- A korpusz valószínűleg egy „zavaros” átmeneti korszakban született.

A 3.2 fejezet előtt tárgyaljuk.

Arnold & Choi 3.3: *igemódok*

Modalitás

„a beszélőnek a mondat valóságtartalmához való viszonya,

ill. azok a nyelvi eszközök, amelyekkel ezt kifejezi.”

(Vö. http://www.kislexikon.hu/modalitas_a.html)

A mondat alapjelentése:

valaki	valahol	valamikor	valamit tesz	valakivel	valami segítségével...
ÁGENS	HELY	IDŐ		PÁCIENS	ESZKÖZ...

+ a beszélőnek a viszonya ehhez az alapjelentéshez:

pl. kijelentem / feltételezem / megkövetelem / óhajtom / tiltom /
tudni szeretném / lehetségesnek tartom / ... , hogy [mondat].

Igemódok a bibliai héberben

Modalitás: „a beszélőnek a mondat valóságtartalmához való viszonya, ill. azok a nyelvi eszközök, amelyekkel ezt kifejezi.”

- Három mód fejezi ki az „**akarást**” (mint a beszélőnek a mondat valóságtartalmához való viszonyát), melyek egymástól függetlenül alakultak ki:
  - *Jussivus*
  - *Imperativus*
  - *Cohortativus*
- Funkció szerint alkotnak egy osztályt, nem morfológiai hasonlóság alapján
- Morfológiai sajátosságok gyors áttekintése

3.3.1 A *jussivus* jelentései

- (a) Parancs:

felsőbbrendű alsóbbrendű felé, amely/aki mint **A** jelenik meg.

- (b) Szándék, akarat:

alsóbbrendű felsőbbrendű felé, amely/aki mint **A** jelenik meg.

- (c) Áldás: Isten a *jussivus* **A**-a (a felszólított alany)

- (d) Tiltás:

„negatív” parancs/kívánság, főként az לֹא tiltószóval

Tiltás, „negatív parancs”:

- soha imperativusszal,
- לֹא + jussivus (*immediate*)
- אַל + imperf (*permanent*)

3.3.2 Az *imperativus* jelentései

- (a) Parancs:

(leggyakrabban) azonnali cselekvésre szólít fel; kérés, kívánság is.

- (b) Megengedés, engedély, beleegyezés:

a kontextusban megelőzi: a [későbbi] *imperativus* címzettjének aktuális kérése, amelyre beleegyző, megengedő válaszként „hangzik el” az *imperativus*.

- (c) Ígéret:

az *imperativus* címzettjének tett ígéret *imperativus*ba csomagolva.

3.3.3 A cohortativus jelentései

Egyes és többes szám első személy:

- (a) Elhatározás, döntés: szándék kifejezése
- (b) Kívánság:
vágy kifejezése – nem csak a beszélő elhatározásán múlik a cselekvés kivitelezése
- (c) Figyelmeztetés és buzdítás:
egymás buzdítása, bátorítása, T/1.

Mellékmondatban használatos, ún. kötőmódot kifejező *yaqtula* alakból alakulhatott ki:
'akarom, hogy menjünk' > 'hogyan menjünk' > [nosza] 'menjünk'

Modalitás: *tágabb kontextus, a világ nyelveiben*

„a beszélőnek a mondat valóságtartalmához való viszonya, ill. azok a nyelvi eszközök, amelyekkel ezt kifejezi” (pl. http://www.kislexikon.hu/modalitas_a.html)

- Aletikus modalitás: *logikailag szükségszerű-e*
  - „lehetséges, hogy X”
  - „szükségszerű, hogy X”
  - „nem lehetséges, hogy X”
  - „nem szükségszerű, hogy X”
- Episztemikus modalitás: *ismereteink alapján szükségszerű-e*
  - „tudom, hogy X”
  - „lehetséges, hogy X”
  - „nem tudom, hogy X-e”
- Deontikus modalitás: *kötelezettség fennáll-e*
  - „kötelező, hogy X”
  - „megengedett, hogy X”
  - „tilos, hogy X”
- Stb.
  - „állítólag [azt mondják, hogy] X” ...
  - kérdések, felszólítások, óhajtások, reális/irreális feltételezések, stb.

Igeragozással ki nem fejezett modalitások

Felszólítás: *Kisfiam, [márpedig] megeszed a spenótot!*

Kötelezettség: *Magánszemélyek máj. 20-ig nyújtják be az adóbevallásukat.*

Lehetőség: *Aki akar, fut még egy kört. Nyerjen egy álomutazást!*

- A világ nyelvei – így a bibliai héber is – bizonyos modalitásokat nem jelenítenek meg az igén. (Még akkor sem, ha lenne rá lehetőségük.)
- Sok esetben egyéb nyelvi eszközök (pl. módosítók) segítenek.
- A szűkebb vagy tágabb szövegkontextus, a műfaj is segít.
- Ezek ellenére: sokszor több interpretáció is lehetséges.

**Fordításkor
legyünk ennek
tudatában!**

Házi feladat

Viszlát következő alkalommal!